

Національний банк України
Державний вищий навчальний заклад
Українська академія банківської справи
Національного банку України»

Препринт серії № UABS FIN/2012/002

І. О. Школьник доктор економічних наук, професор;
С. В. Леонов доктор економічних наук, професор;
І. М. Боярко кандидат економічних наук, доцент;
А. Ю. Семенов викладач-стажист
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

Фінансовий стан підприємств України

Аналітичний статистичний огляд

Суми
ДВНЗ «УАБС НБУ»
2012

УДК: [658.14/.17:311.312](477)(073)

ББК: 65.053.38-05*65я73(4Укр)

Ф 59

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри фінансів, протокол № 8 від 22 лютий 2012 р.

Авторський колектив:

доктор економічних наук, професор *І. О. Школьник*;

доктор економічних наук, професор *С. В. Леонов*;

кандидат економічних наук, доцент *І. М. Боярко*;

викладач-стажист *А. Ю. Семенов*

Фінансовий стан підприємств України : аналітичний статистичний огляд / І. О. Школьник, С. В. Леонов; І. М. Боярко та ін. Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 69 с.

Видання містить результати аналізу фінансового стану підприємств України, здійсненого на основі даних статистичних щорічників Державної служби статистики України, та методологічні пояснення щодо розрахунку та аналізу окремих показників. В огляді подано аналітичні показники і висновки щодо якості, динаміки, тенденцій та причин зміни фінансового стану підприємств України в цілому та за видами економічної діяльності в розрізі основних напрямів оцінювання: майновий стан, ліквідність і платоспроможність, фінансова стійкість, ділова активність, рентабельність.

Призначене для практиків у сфері економіки та фінансів, викладачів, науковців, аспірантів, студентів та інших користувачів аналітичної інформації.

УДК: [658.14/.17:311.312](477)(073)

ББК: 65.053.38-05*65я73(4Укр)

ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України», 2012

ЗМІСТ

1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЯСНЕННЯ	3
2. МАЙНОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ	9
3. СТАН ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ	23
4. ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ	32
5. ДІЛОВА АКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ	50
6. РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ	57
7. ВИСНОВКИ	65
8. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68

1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЯСНЕННЯ

Фінансовий аналіз підприємств складається з таких етапів:

- оцінка майнового стану підприємства та динаміка його зміни;
- аналіз фінансових результатів діяльності підприємства;
- аналіз ліквідності;
- аналіз ділової активності;
- аналіз платоспроможності (фінансової стійкості);
- аналіз рентабельності.

Оцінка майнового стану підприємства дає змогу визначити абсолютні й відносні зміни статей балансу за визначений період, відслідкувати тенденції їхньої зміни та визначити структуру фінансових ресурсів підприємств.

Аналіз динаміки складу і структури активів дозволяє встановити розмір абсолютного і відносного приросту або зменшення всього майна підприємства та окремих його видів. Зміна структури майна створює певні можливості для основної виробничої та фінансової діяльності і впливає на оборотність сукупних активів.

Характеристика про якісні зміни в структурі майна та його джерел отримується за допомогою вертикального та горизонтального аналізу звітності. Вертикальний аналіз показує структуру майна підприємства та його джерел. Показники структури розраховуються у відсотках до валюти балансу. Горизонтальний аналіз звітності полягає в побудові однієї чи кількох аналітичних таблиць, в яких абсолютні показники доповнюються відносними темпами зростання (зниження).

Темп зростання (зниження) показника – це відношення фактичного значення показника до базисного значення (за попередній період), виражене у відсотках. Показник показує скільки відсотків від базисного значення становить фактичне значення.

Якщо темп зростання вартості активів менше 100 відсотків, то це свідчить про скорочення підприємством у звітному періоді господарської діяльності.

Для оцінки майнового стану використовується такі показники (коефіцієнти), які характеризують виробничий потенціал підприємств: коефіцієнт постійного активу, коефіцієнт зносу основних засобів, коефіцієнт оновлення основних засобів та коефіцієнт вибуття основних засобів.

Коефіцієнт постійного активу характеризує частку основних коштів і необоротних активів в джерелах власних коштів.

Коефіцієнт зносу основних засобів характеризує стан та ступінь зносу основних засобів і розраховується як відношення суми зносу основних засобів до їхньої первісної вартості.

Коефіцієнт оновлення основних засобів показує, яку частину від наявних на кінець звітного періоду становлять нові основні засоби, і розраховується як відношення первісної вартості основних засобів, що

надійшли за звітний період, до первісної вартості основних засобів, наявних на балансі підприємства на кінець звітного періоду.

Коефіцієнт вибуття основних засобів показує, яка частина основних засобів вибула за звітний період, та розраховується як відношення первісної вартості основних засобів, що вибули за звітний період, до первісної вартості основних засобів, наявних на балансі підприємства на початок звітного періоду.

За результатами аналізу робиться висновок щодо абсолютної величини та структури балансу, динаміки зміни вартості активів підприємства, окремих статей балансу підприємства порівняно з попередніми періодами, зазначивши позитивні та негативні тенденції таких змін. Особливу увагу слід приділити наявності та структурі простроченої заборгованості підприємства.

Коефіцієнт забезпечення поточних активів власними оборотними коштами – показник того, яка частина оборотних коштів підприємства була сформована за рахунок власного оборотного капіталу.

Коефіцієнт вартості матеріальних оборотних коштів у майні показує питому вагу запасів в активах підприємства.

Аналіз ліквідності підприємства здійснюється за даними балансу та дозволяє визначити спроможність підприємства сплачувати свої поточні зобов'язання.

Аналіз ліквідності підприємства здійснюється шляхом розрахунку таких показників (коефіцієнтів): коефіцієнта покриття, коефіцієнта швидкої ліквідності, коефіцієнта абсолютної ліквідності та чистого оборотного капіталу.

Коефіцієнт покриття розраховується як відношення оборотних активів до поточних зобов'язань підприємства та показує достатність ресурсів підприємства, які можуть бути використані для погашення його поточних зобов'язань.

Коефіцієнт швидкої ліквідності розраховується як відношення найбільш ліквідних оборотних засобів (грошових засобів та їх еквівалентів, поточних фінансових інвестицій та дебіторської заборгованості) до поточних зобов'язань підприємства. Він відображає платіжні можливості підприємства щодо сплати поточних зобов'язань за умови своєчасного проведення розрахунків з дебіторами.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності обчислюється як відношення грошових засобів та їхніх еквівалентів і поточних фінансових інвестицій до поточних зобов'язань. Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує, яка частина боргів підприємства може бути сплачена негайно.

Чистий оборотний капітал розраховується як різниця між оборотними активами підприємства та його поточними зобов'язаннями. Його наявність та величина свідчать про спроможність підприємства сплачувати свої поточні зобов'язання та розширювати подальшу діяльність.

Оцінка фінансової стійкості має на меті об'єктивний аналіз величини та структури активів та пасивів підприємства і визначення на цій основі міри його фінансової стабільності й незалежності, а також відповідності

фінансово-господарської діяльності підприємства цілям його статутної діяльності.

Найбільш узагальнюючим показником фінансової стійкості є надлишок або брак джерел коштів для формування запасів і витрат, що визначається як різниця розміру джерел коштів, що є нормальними джерелами формування запасів, а саме: власного оборотного капіталу, довгострокових та короткострокових кредитів, – та розміру запасів і витрат (з врахуванням витрат майбутніх періодів).

Показник власного оборотного капіталу (ВОК) характеризує ту частину власного капіталу підприємства, яка є джерелом покриття його поточних активів, і обраховується як різниця між власним капіталом та необоротними активами.

Коефіцієнт платоспроможності (автономії) розраховується як відношення власного капіталу підприємства до підсумку балансу підприємства і показує питому вагу власного капіталу в загальній сумі засобів, авансованих у його діяльність.

Коефіцієнт фінансування розраховується як співвідношення залучених та власних засобів і характеризує залежність підприємства від залучених засобів.

Коефіцієнт фінансового важеля (ризик) показує відношення довго- та короткострокових позик до власного капіталу.

Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами розраховується як відношення величини чистого оборотного капіталу до величини оборотних активів підприємства і показує забезпеченість підприємства власними оборотними засобами.

Коефіцієнт покриття інвестицій відображає питому вагу власного капіталу і довгострокових зобов'язань у загальній сумі капіталу.

Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів показує співвідношення між довгостроковим капіталом та сумою власного і довгострокового капіталу.

Коефіцієнт короткострокової заборгованості відображає частку короткострокових зобов'язань в загальній сумі позикових коштів.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто вкладена в оборотні засоби, а яка - капіталізована. Коефіцієнт маневреності власного капіталу розраховується як відношення власного оборотного капіталу до власного капіталу.

Аналіз ділової активності дозволяє проаналізувати ефективність основної діяльності підприємства, що характеризується швидкістю обертання фінансових ресурсів підприємства.

Ділова активність підприємств проявляється через розширення ринків збуту продукції, підтримання ділової репутації, ефективне використання економічного потенціалу, досягнення запланованих показників як в натуральному так і вартісному вимірі. Ділова активність підприємств оцінюється системою показників (коефіцієнтів), які характеризують

найважливіші сторони діяльності підприємств.

Оцінка ділової активності підприємств на основі «золотого правила економіки»

«Золоте правило економіки» формально можна записати так:

$$100\% < TЗ(A) < TЗ(BK) < TЗ(ЧД) < TЗ(ЧП)$$

- де $TЗ(A)$ – ланцюговий темп зростання активів підприємства;
 $TЗ(BK)$ – ланцюговий темп зростання власного капіталу підприємства;
 $TЗ(ЧД)$ – ланцюговий темп зростання чистого доходу (виручки) від реалізації товарів, робіт, послуг підприємства;
 $TЗ(ЧП)$ – ланцюговий темп зростання чистого прибутку підприємства.

Наочно «золоте правило економіки» зображено на рисунку 1.1.

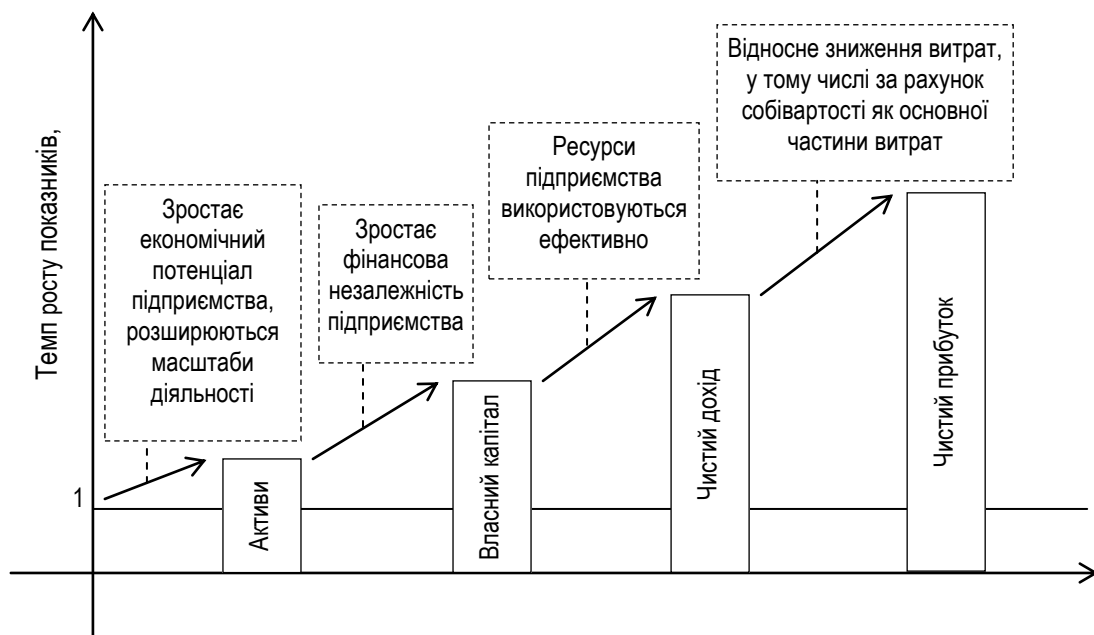

Рисунок 1.1 – Зображення логіки «золотого правила економіки»

Аналіз ділової активності підприємства здійснюється шляхом розрахунку таких показників (коефіцієнтів): коефіцієнта оборотності активів, коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості, коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості, тривалості обертів дебіторської та кредиторської заборгованостей, коефіцієнта оборотності матеріальних запасів, коефіцієнта оборотності основних засобів (фондовіддачі) та коефіцієнта оборотності власного капіталу.

Коефіцієнт оборотності активів обчислюється як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньої величини підсумку балансу підприємства і характеризує ефективність використання підприємством усіх наявних ресурсів, незалежно від джерел їхнього залучення.

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини дебіторської заборгованості і показує швидкість обертання дебіторської заборгованості підприємства за період, що аналізується, розширення або зниження комерційного кредиту, що надається підприємством.

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини кредиторської заборгованості і показує швидкість обертання кредиторської заборгованості підприємства за період, що аналізується, розширення або зниження комерційного кредиту, що надається підприємству.

Строк погашення дебіторської та кредиторської заборгованостей розраховується як відношення тривалості звітного періоду до коефіцієнта оборотності дебіторської або кредиторської заборгованості і показує середній період погашення дебіторської або кредиторської заборгованостей підприємства.

Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів розраховується як відношення собівартості реалізованої продукції до середньорічної вартості матеріальних запасів і характеризує швидкість реалізації товарно-матеріальних запасів підприємства.

Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача) розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної вартості основних засобів. Він показує ефективність використання основних засобів підприємства.

Коефіцієнт оборотності власного капіталу розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини власного капіталу підприємства і показує ефективність використання власного капіталу підприємства.

Виробничий цикл – період обороту матеріальних запасів в процесі здійснення основної діяльності підприємства.

Операційний цикл – розрахунковий показник, що дорівнює сумі строків обороту запасів і дебіторської заборгованості.

Фінансовий цикл – розрахунковий показник, що характеризує період обороту власного оборотного капіталу та визначається як різниця між операційним циклом та строком обороту кредиторської заборгованості. Від'ємне значення фінансового циклу вказує на таку організацію розрахунків на підприємствах, при якій надходжень грошових коштів достатньо для здійснення поточних видатків та нарощення власного оборотного капіталу.

Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства передбачає дослідження динаміки та структури фінансових результатів його діяльності, дозволяє визначити фактори, що вплинули на формування величини чистого прибутку (збитку) підприємства.

За результатами аналізу робиться висновок щодо прибутковості або збитковості діяльності підприємства, тенденцій зміни фінансових результатів діяльності підприємства порівняно з попередніми періодами, основних факторів, що вплинули на формування кінцевих результатів господарської діяльності підприємства.

Аналіз рентабельності підприємства дозволяє визначити ефективність вкладення коштів у підприємство та раціональність їхнього використання.

Аналіз рентабельності підприємства здійснюється шляхом розрахунку таких показників (коефіцієнтів): коефіцієнта рентабельності активів, коефіцієнта рентабельності власного капіталу, коефіцієнта рентабельності діяльності.

Коефіцієнт рентабельності активів розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до вартості активів і характеризує ефективність використання активів підприємства.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості власного капіталу і характеризує ефективність вкладення коштів до даного підприємства.

Коефіцієнт рентабельності діяльності розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) і характеризує ефективність господарської діяльності підприємства.

2. МАЙНОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Як видно з рисунку 2.1 в цілому за видами економічної діяльності зведений баланс підприємств України можна оцінити як ліквідний, оскільки він поступово за роками наближається до врівноваженого стану, тобто в структурі балансу майже порівну оборотних та необоротних активів. Що стосується конкретно кожного виду діяльності, то можна сказати що в цілому структура балансу відповідає галузевій спрямованості. Наприклад, близько 80% оборотних активів знаходяться на балансі підприємств торгової сфери, тоді коли в промисловості переважають необоротні активи, що відповідає їх діяльності.

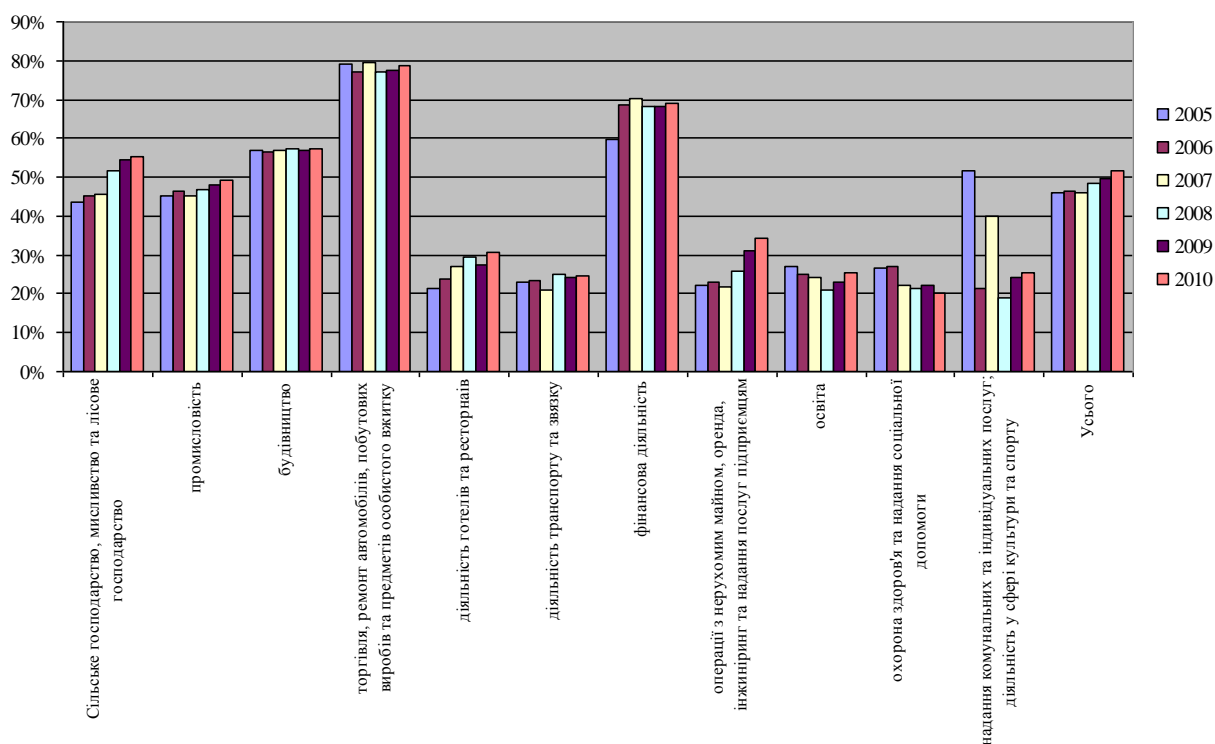

Рисунок 2.1 – Коефіцієнт мобільності зведеного балансу підприємств України за видами економічної діяльності за 2005-2010 рр., %

Питома вага оборотних активів на період 2005-2010 рр. підвищувалася на підприємствах таких галузей (табл. 2.1): сільське господарство, мисливство та лісове господарство (+11,9%), промисловість (+4,22%), будівництво (+0,12%), діяльність готелів та ресторанів (+9,45%), діяльність транспорту та зв'язку (+1,43%), фінансова діяльність (+9,21%), операції з нерухомим майном, оренда та надання послуг підприємцям (+12,24%). Відбулося збільшення частки мобільних активів, що позитивно вплинуло на ліквідність підприємств.

Таблиця 2.1 – Питома вага оборотних активів в загальній сумі активів підприємств України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр., %

Види економічної діяльності	Роки (станом на початок року)						Відхилення (+,-) 2010 р. до 2005 р.
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	43,54	45,26	45,71	51,55	54,31	55,44	11,90
промисловість	45,11	46,22	45,27	46,84	48,23	49,33	4,22
будівництво	57,10	56,45	56,84	57,35	57,05	57,22	0,12
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	78,93	76,90	79,54	76,96	77,58	78,62	-0,31
діяльність готелів та ресторанів	21,35	23,76	27,17	29,37	27,58	30,80	9,45
діяльність транспорту та зв'язку	23,09	23,48	21,17	24,88	24,13	24,52	1,43
фінансова діяльність	59,79	68,76	70,17	68,06	68,16	69,00	9,21
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	22,00	22,99	21,98	25,77	31,09	34,24	12,24
освіта	27,01	25,07	24,03	20,91	23,09	25,57	-1,45
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	26,67	26,93	22,28	21,42	22,20	20,00	-6,67
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	54,15	21,49	40,07	19,12	24,06	25,47	-28,68

На решті підприємств спостерігалася протилежна ситуація, причому особливо несприятливим був стан підприємств з надання комунальних послуг, діяльності у сфері культури та спорту, де частка оборотних активів зменшилася на 28,68 %. На цих підприємствах активи стають немобільними, що ставить під загрозу їх платоспроможність у майбутньому.

Як видно з табл. 2.2 та рис. 2.2, для більшості видів економічної діяльності коефіцієнт постійного активу, що характеризує рівень використання власного капіталу підприємств для формування необоротних активів, які є базовим елементом загального економічного потенціалу, визначаючи граничні межі обсягів виробництва та реалізації, загальну потребу в оборотних активах, протягом аналізованого періоду залишається відносно незмінним.

В цілому за зведеним балансом підприємств України протягом 2005-2010 рр. в середньому близько 93,7 % власного капіталу використовується для фінансування необоротних активів, що негативно позначається на стані поточної та перспективної платоспроможності суб'єктів господарювання національної економіки. В динаміці даний показник демонструє тенденцію до зниження: якщо у 2005 р. він становив 98 %, то у 2010р. – 93 %.

Таблиця 2.2 – Коефіцієнт постійного активу підприємств України за видами економічної діяльності за 2005-2010 рр.

Вид економічної діяльності	На початок року					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	0,82	0,79	0,75	0,70	0,69	0,68
промисловість	0,96	0,92	0,90	0,86	0,89	0,93
будівництво	1,12	1,14	1,13	0,97	0,95	0,93
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1,08	0,90	0,83	0,81	0,86	0,90
діяльність готелів та ресторанів	1,00	1,04	0,92	1,01	1,02	1,03
діяльність транспорту та зв'язку	1,00	0,99	1,00	0,99	1,04	1,03
фінансова діяльність	0,68	0,53	0,52	0,51	0,51	0,53
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	1,04	1,06	1,05	1,05	0,99	1,01
освіта	0,97	0,97	0,99	0,97	0,96	0,94
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1,09	1,07	1,01	1,06	1,07	1,14
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	1,10	1,03	1,00	1,07	1,06	1,21
Усього	0,98	0,95	0,94	0,91	0,91	0,93

Нормальний рівень коефіцієнту постійного активу зумовлюється специфікою різних видів економічної діяльності. Так для промисловості, будівництва, транспорту і зв'язку, здійснення виробничої діяльності якими вимагає формування відповідного економічного потенціалу, представленого основними засобами виробничого призначення, характерно, що 90 – 100% власних коштів забезпечують необоротні активи.

Значення коефіцієнта понад 1 для таких видів економічної діяльності як охорона здоров'я та надання соціальної допомоги а також надання комунальних на індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту вказує про те, що для формування необоротних активів підприємствам недостатньо власних і довгострокових джерел фінансування і доводиться залучати короткострокові джерела, що є загрозовим для фінансової стійкості (рис. 2.2).

Основною складовою необоротних активів підприємств, що визначає загальний виробничий потенціал його розвитку в довгостроковій перспективі, є основні засоби. Основні засоби визначають характер матеріально-технічної бази виробничої сфери на різних етапах її розвитку.

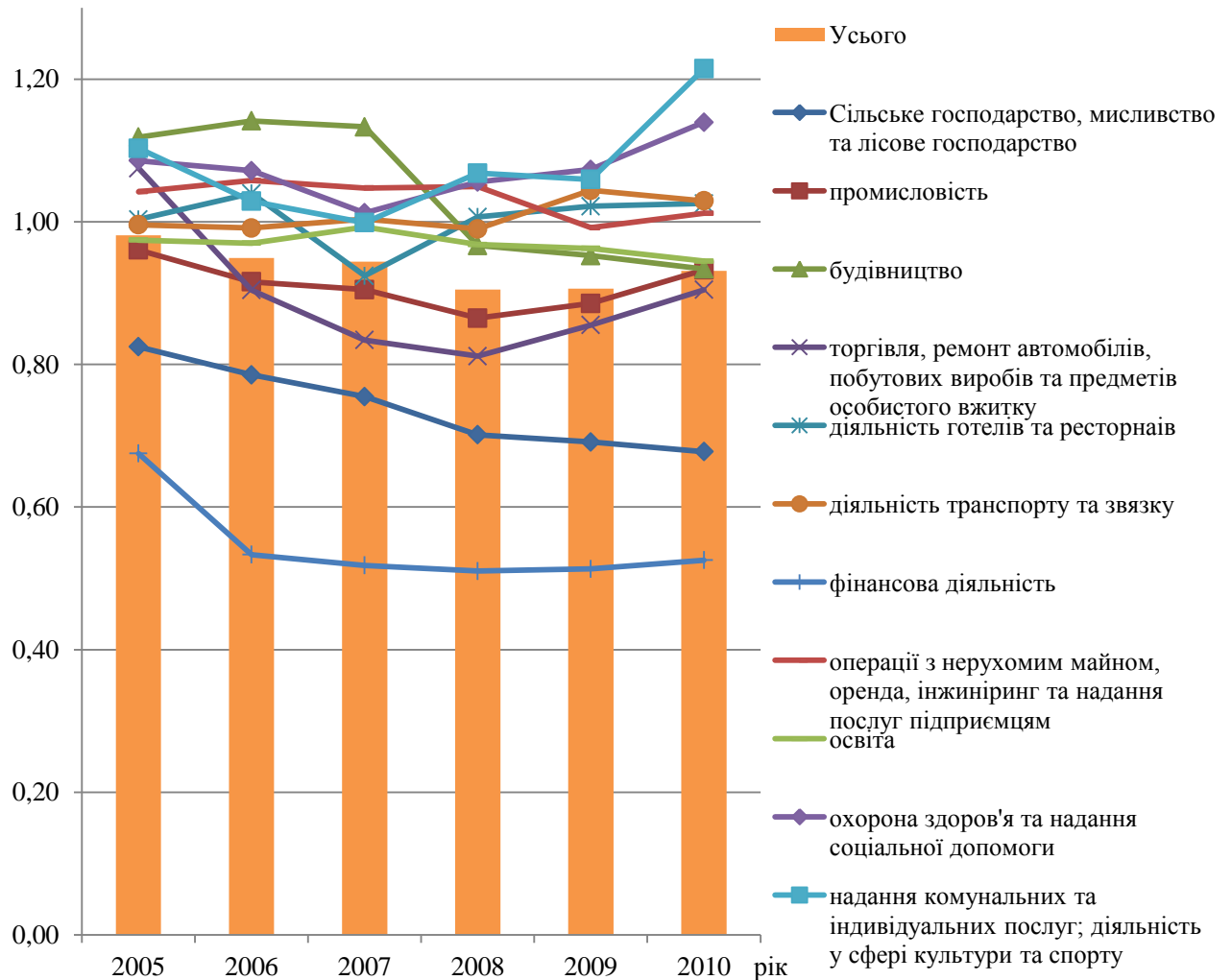

Рисунок 2.2 – Динаміка коефіцієнту постійного активу підприємств України за видами економічної діяльності за 2005-10 рр.

Як видно з табл. 2.3, в принципі можна говорити про високий рівень забезпеченості як економіки в цілому, так і окремих видів економічної діяльності, основними засобами. В цілому за підприємствами України питома вага основних засобів у складі необоротних активів у 2008-2010 рр. становила близько 64,0 %.

Нижче середнього для України в цілому рівень забезпеченості основними засобами спостерігається в таких видах економічної діяльності, як торгівля (питома вага в необоротних активах у 2008-2010 рр. в межах 40,1–46,7 %), будівництво (46,0 – 47,0 %), фінансова діяльність (8,3 – 10,8 %), операції з нерухомістю та надання послуг підприємцям (57,8 – 58,5 %), що є традиційно низько фондоємними.

Більш високий рівень присутності основних засобів в структурі необоротних активів демонструють сільське господарство (79,9 – 81,3 %), промисловість (71,1 – 72,4 %), діяльність готелів та ресторанів (71,3 – 73,3 %), транспорт та зв'язок (82,7 – 83,7 %), освіта (87,3 – 88,3 %), охорона здоров'я (77,6 – 79,6 %) та надання комунальних послуг (78,5 – 79,6 %).

Таблиця 2.3 – Наявність основних засобів за видами економічної діяльності за 2008-2010 рр.

Вид економічної діяльності	Основні засоби					
	2008		2009		2010	
	млн. грн.	у % до НА	млн. грн.	у % до НА	млн. грн.	у % до НА
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	34728,5	81,3	47338,2	80,4	52511,6	79,9
промисловість	283802,6	71,1	356897,3	71,9	396033,0	72,4
будівництво	21000,6	46,0	27196,4	46,9	29835,0	47,0
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	49377,3	40,1	66456,6	46,3	78117,5	46,7
діяльність готелів та ресторанів	7438,8	71,3	8881	72,7	10018	73,3
діяльність транспорту та зв'язку	137637,5	83,7	174645,3	83,2	182768,5	82,7
фінансова діяльність	3344,5	8,3	4657,8	8,8	6541,0	10,8
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	229590	57,8	297897,3	58,6	338710,2	58,5
освіта	1086,8	88,3	1154,8	85,0	1277,7	87,3
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	3818,2	79,1	4679,7	77,6	5519,3	79,6
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	15435,7	78,5	16055,3	81,6	18336,5	79,6
Усього	787619,8	63,1	1006380,8	64,2	1120369,9	64,0

Однак, поряд із достатнім забезпеченням економіки основними засобами постає проблема значної їх зношеності, причому, як свідчать статистичні дані, для більшості видів економічної діяльності зростання

показника зносу прямо порційне рівню їх забезпеченості основними засобами.

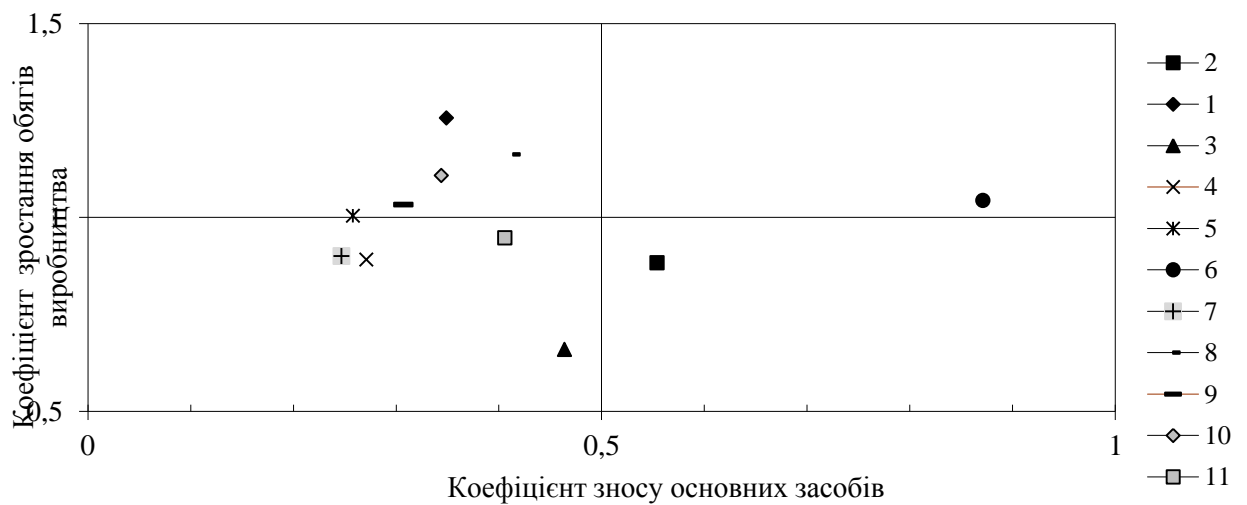
Відповідно до табл. 2.4 ступінь зносу основних засобів підприємств України є дуже високим. Так, якщо у 2005 році цей показник був нижче порогового значення, то починаючи з 2006 р. спостерігається значне його зростання, а у 2010 р. основні засоби підприємств України зношені на 65,9 %. Це говорить про те, що лише близько 34 % основних засобів придатні до експлуатації, решта функціонують тільки за рахунок здійснення додаткових витрат на ремонт, що знижує конкурентоспроможність та ефективність вітчизняного виробництва.

Таблиця 2.4 – Коефіцієнт зносу основних засобів за видами економічної діяльності за 2005-2010 рр.

Вид економічної діяльності	Рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	0,522	0,482	0,462	0,390	0,349	0,358
промисловість	0,579	0,586	0,590	0,573	0,554	0,601
будівництво	0,451	0,408	0,393	0,377	0,464	0,462
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	0,319	0,298	0,220	0,283	0,271	0,313
діяльність готелів та ресторанів	0,316	0,377	0,392	0,255	0,258	0,268
діяльність транспорту та зв'язку	0,485	0,604	0,669	0,693	0,871	0,868
фінансова діяльність	0,296	0,267	0,250	0,237	0,247	0,230
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	0,383	0,409	0,412	0,410	0,414	0,427
освіта	0,597	0,616	0,574	0,293	0,307	0,326
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,474	0,457	0,440	0,375	0,344	0,338
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	0,466	0,458	0,455	0,458	0,406	0,546
Усього	0,490	0,515	0,526	0,540	0,657	0,659

Якщо говорити у розрізі галузей економіки, то найбільший рівень зносу є характерним для транспорту і зв'язку (86,8 %). Також високі показники зносу основних засобів спостерігається у промисловості (60,1 %) та у сфері надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту (54,69 %). Дещо нижчий рівень зносу основних засобів зайнятих у будівництві (46,2 %), операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям (42,7 %), сільському господарстві (35,8 %), охороні здоров'я (33,8 %) та освіті (32,6 %). Найнижчі показники зносу основних засобів, зайнятих у фінансовій діяльності (23,0 %), діяльності готелів та ресторанів (26,8 %) та торгівлі (31,3 %).

Порівняння темпів зростання обсягів виробництва та коефіцієнтів зносу дозволяє розподілити різні види економічної діяльності за характером взаємозв'язку цих показників на чотири групи (рис. 2.3). Найкращі показники демонструються галузі, які знаходяться в другому квадранті, коли коефіцієнт зносу менше 0,5, а темпи зростання обсягів виробництва перевищують 1, а саме: сільське господарство, діяльність готелів, операції з нерухомим майном, освіта та охорона здоров'я. Це говорить про те, що відповідні підприємства мають можливість розширювати діяльність внаслідок оновлення застарілого майна. Найгірші показники демонструє промисловість, в якій придатного майна до експлуатації, менше половини, а обсяги виробництва не переक्रивають минулих результатів.

де 1 – сільське господарство, мисливство та лісове господарство
 2 – промисловість
 3 – будівництво
 4 – торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку
 5 – діяльність готелів та ресторанів
 6 – діяльність транспорту та зв'язку
 7 – фінансова діяльність підприємств
 8 – операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємствам
 9 – освіта
 10 – охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
 11 – надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту

Рисунок 2.3 – Матриця співвідношення коефіцієнту зносу та обсягів виробленої продукції за видами економічної діяльності у 2010 р.

Наявність технічно застарілого обладнання є результатом браку вільних власних коштів у підприємств, невваженості у прийнятті рішень

щодо оновлення основних фондів, що спричиняє вироблення неконкурентоспроможної продукції, неспроможність задовольняти на належному зростаючий попит на якісну продукцію в умовах ринкової конкуренції.

Невідкладним і першочерговим на довгострокову перспективу для підприємств України є проблеми з відтворенням основних засобів. У 2005-2010 рр. введення в дію нових основних фондів підприємствами України в цілому та промисловістю зокрема має зростаючий характер, що є позитивним явищем (рис. 2.4), що стимулює покращення якості виробничого потенціалу країни.

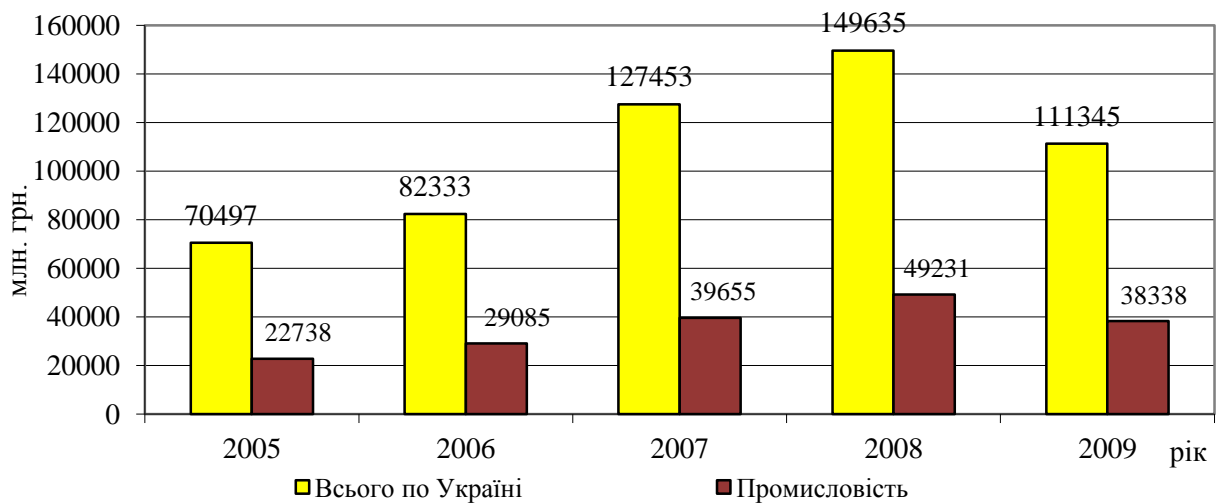

Рисунок 2.4 – Введення в дію основних виробничих фондів підприємствами України у 2005-2009 рр., млн. грн.

При цьому більші обсяги оновлення основних засобів спостерігаються в промисловості, що пов'язано із більшими можливостями підприємств даного виду економічної діяльності щодо фінансування відтворення основних засобів за рахунок власних ресурсів з огляду на відносно кращі показники ефективності господарювання. За видами економічної діяльності найвище значення цього показника припадає на промисловість, стосовно інших галузей економіки, то дані представлені в табл. 2.5.

Як видно з табл. 2.5, за аналізований період частка введення нових основних фондів на підприємствах промисловості була найвищою і в середньому знаходилась на рівні 32%. На сферу операцій з нерухомим майном та діяльність транспорту та зв'язку приходиться по 15% усіх введених основних засобів, на торгівлю та сільське господарство – 8 і 6% відповідно, всі інші галузі мають незначний обсяг оновлених основних засобів.

Таблиця 2.5 – Введення в дію нових основних засобів за видами економічної діяльності за 2005-2009 рр.

Вид економічної діяльності	Рік									
	2005		2006		2007		2008		2009	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	6471	9,2	4986	6,1	6295	4,9	10385	6,9	7376	6,6
промисловість	22738	32,0	29085	35,3	39655	31,1	49231	32,9	38338	34,4
будівництво	2578	3,7	3489	4,24	6234	4,9	6951	4,7	5669	5,1
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	5219	7,4	6896	8,4	11672	9,2	13474	9,0	9840	8,8
діяльність готелів та ресторанів	836	1,2	852	1,0	941	0,7	1071	0,7	1020	0,9
діяльність транспорту та зв'язку	14185	20,0	14857	18,1	22683	17,8	22092	14,8	16817	15,1
фінансова діяльність	2858	4,0	3799	4,6	5761	4,5	7809	5,2	4048	3,6
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	9657	14,0	12468	15,1	25400	19,9	25436	17,0	17634	15,8
освіта	1380	2,0	1602	2,0	2168	1,7	2481	1,7	2285	2,1
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1464	2,1	1425	1,7	2187	1,7	3014	2,0	2272	2,0
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	1056	1,5	1064	1,3	1752	1,4	2679	1,8	2962	2,7
Усього	70497	100	82333	100	127453	100	149635	100	111345	100

Згідно даних табл. 2.6 можна зробити висновок про недостатній характер відтворення основних засобів. Інвестиційна активність підприємств є надзвичайно низькою – обсяги інвестицій, направлених на оновлення основних засобів не перевищують в окремих галузях і 1 %, тоді як ступінь зносу основних засобів досягає 80 % в деяких сферах діяльності.

Таблиця 2.6 – Показники ефективності основних засобів за видами економічної діяльності за 2008-2010 рр.

Вид економічної діяльності	Показник за р								
	Капіталовіддача			Капіталомісткість			Капіталооснащеність		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	1,463	1,471	1,665	0,683	0,680	0,600	39,5	59,8	72,3
промисловість	2,773	2,823	2,245	0,361	0,354	0,445	76,9	101,2	124,3
будівництво	5,640	4,879	2,929	0,177	0,205	0,341	30,9	41,6	58,6
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	24,515	22,301	16,905	0,041	0,045	0,059	38,1	49,4	63,0
діяльність готелів та ресторанів	1,325	1,489	1,325	0,755	0,672	0,754	53,1	62,9	73,1
діяльність транспорту та зв'язку	0,998	1,013	1,010	1,002	0,987	0,990	121,4	154,1	166,6
фінансова діяльність	36,566	26,824	17,182	0,027	0,037	0,058	40,1	51,5	82,2
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	0,494	0,632	0,646	2,025	1,583	1,548	270,0	340,5	376,6
освіта	1,249	1,475	1,377	0,801	0,678	0,726	29,4	31,8	36,8
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1,080	1,245	1,170	0,926	0,803	0,855	43,0	51,8	60,8
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	1,039	1,275	1,057	0,963	0,785	0,946	83,6	83,4	101,8

Показники ефективності використання основних засобів мають значну галузеву диференціацію. Так, найбільша ефективність використання основних засобів була на підприємствах, які спеціалізуються на фінансовій діяльності: обсяги реалізації більш, ніж у 30 разів перевищували середньорічну вартість капіталу підприємств. У торгівлі з 1 грн середньорічної вартості основних засобів реалізовано в середньому 20 грн. продукції. Дещо менший показник спостерігається у сферах будівництва та промисловості: обсяг реалізованої продукції перевищує вартість основних засобів більш ніж в два рази.

Оберненим показником до капіталовіддачі є капіталомісткість. значення якої найвищим є на підприємствах, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям та сфері транспорту і зв'язку.

Рівень капіталооснащеності є найвищим у сфері операцій з нерухомим майном, де на 1 працівника припадає 681,51 тис. грн. середньорічної вартості основних засобів; у хімічній та нафтохімічній промисловості – 340,25 тис. грн. /особу; у виробництві та розподілі електроенергії, газу, води – 318,57 тис. грн. /особу. Високий показник у сфері транспорту, промисловості, що пояснюється галузевими особливостями даних підприємств щодо забезпечення технологічного процесу виробництва трудовими ресурсами.

Проведений аналіз стану, руху та ефективності використання основних засобів на підприємствах України, говорить про неефективність їх використання, оскільки коефіцієнт зносу значно перевищує нормативне значення, тоді коли обсяг введених в експлуатацію нових основних засобів не в змозі суттєво покращити ступінь зношеності основних фондів. Показники ефективності використання свідчать про неефективність експлуатації основних запасів, особливо в тих галузях, де в залежності від специфіки діяльності їх питома вага в структурі необоротних активів значна.

Ліквідувати негативний вплив зношення основних засобів на продуктивність їх функціонування можливо, на наш погляд, за рахунок впровадження ефективної стратегії відтворення основних засобів. Адже відтворення основних виробничих засобів - це процес безперервного їх оновлення.

Втім, просте підвищення амортизаційних норм не викличе вагомого поліпшення відтворення основних фондів, тобто стимулювати прискорене введення основних фондів як результат інвестування за рахунок різних джерел фінансування. Стан внутрішніх інвестицій України в основні засоби подано у табл. 2.7.

Найбільший обсяг інвестицій у 2009 році на відтворення основних засобів направляється в галузі промисловості (38,0 % від загального обсягу), транспортної галузі (16,2 %), оренди та надання послуг (16,9 %). Найнижчі показники інвестицій на оновлення основних засобів в наступних галузях економіки: рибальство, будівництво (3,5 %), діяльність готелів та ресторанів (1,7 %), фінансова діяльність (2,2 %), державне управління (0,6 %), освіта (1,0 %), охорона здоров'я (1,3 %), надання комунальних послуг (3,1 %).

Таблиця 2.7 – Інвестиції в основний капітал за 2005-2010 рр., млн. грн.

Рік	Освоєно інвестицій в основний капітал		
	за рахунок усіх джерел фінансування, у фактичних цінах, млн. грн.	у тому числі коштів Державного бюджету	
		у фактичних цінах, млн. грн.	% до загального обсягу
2005	93096	5077	5,5
2006	125254	6846	5,5
2007	188486	10458	5,6
2008	233081	11576	5,0
2009	151777	6687	4,4
2010	150667*	9478*	6,3*

* Без урахування ПДВ

В цілому за рахунок власного оборотного капіталу підприємства України протягом 2005-2010 рр. можуть сформувати в середньому лише близько 12 % оборотних активів (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Коефіцієнт забезпечення поточних активів власними оборотними коштами

Вид економічної діяльності	На початок року					
	2005	2005	2005	2005	2005	2005
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	0,30	0,36	0,37	0,42	0,39	0,39
промисловість	0,10	0,16	0,18	0,22	0,17	0,10
будівництво	0,05	0,09	0,13	0,17	0,15	0,15
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	-0,01	0,03	0,05	0,07	0,04	0,02
діяльність готелів та ресторанів	-0,03	-0,08	0,28	0,02	-0,03	-0,04
діяльність транспорту та зв'язку	0,08	0,12	0,10	0,12	0,00	0,04
фінансова діяльність	0,44	0,48	0,54	0,55	0,53	0,46
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-0,05	-0,07	-0,03	-0,05	0,09	0,03
освіта	0,24	0,11	0,03	0,15	0,15	0,18
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,06	0,09	0,25	0,07	0,07	-0,12
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	0,04	0,03	0,04	0,08	-0,06	-0,29
Усього	0,07	0,11	0,13	0,16	0,14	0,10

При цьому для більшості видів економічної діяльності притаманне деяке зростання цього показника в період кризи. Нормативним вважається значення цього показника не нижче 0,1, що досягається на підприємствах всіх видів економічної діяльності, крім операцій з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям та надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльності у сфері культури та спорту (рис. 2.5).

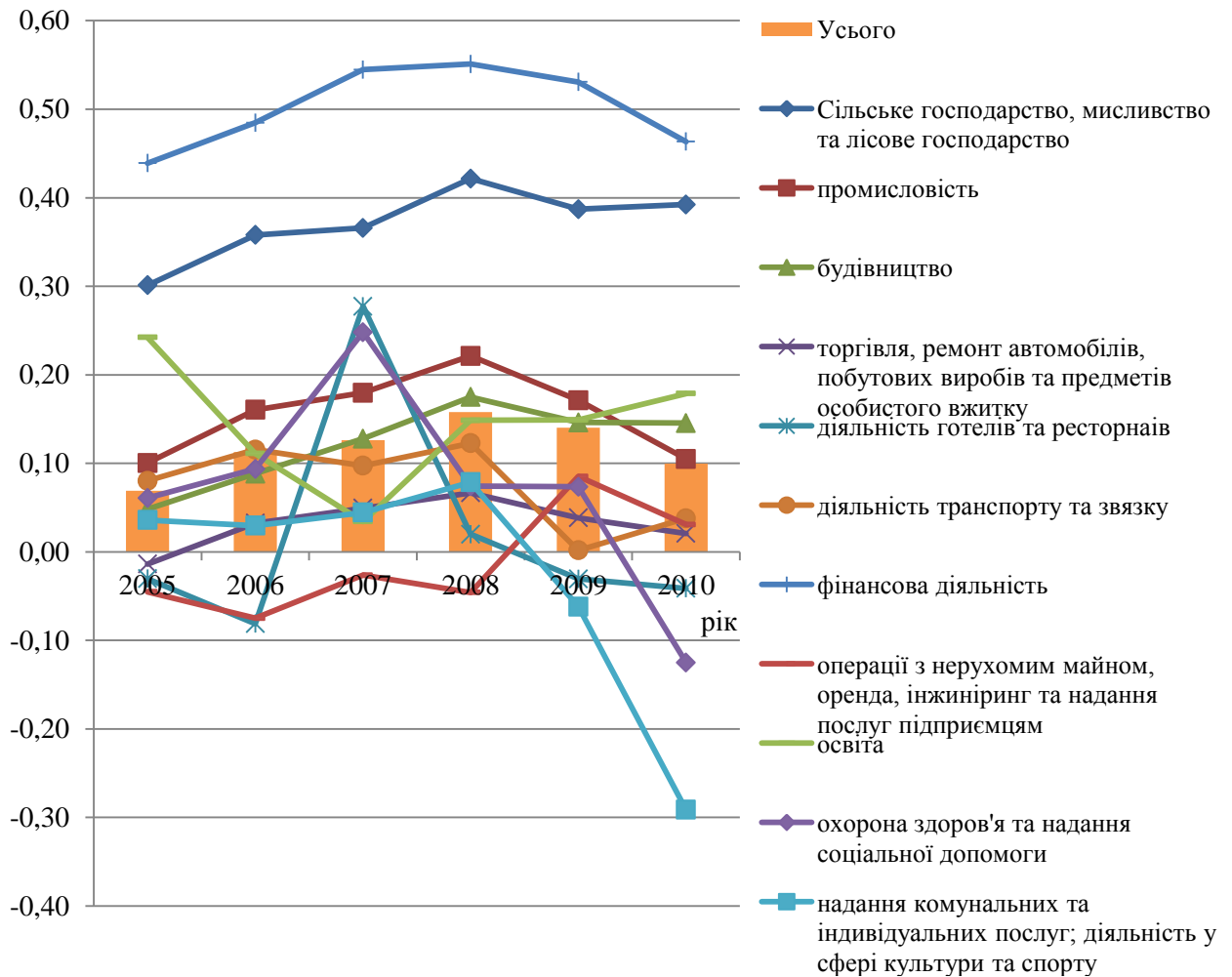

Рисунок 2.5 – Коефіцієнт забезпечення поточних активів власними оборотними коштами підприємств України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр.

Динаміка коефіцієнта вартості матеріальних оборотних коштів у майні не відображає циклічних змін в економіці, а його значення більшою мірою залежить від специфіки фінансового менеджменту для кожного виду економічної діяльності (рис. 2.6). У сільському господарстві частка матеріальних оборотних коштів складає понад 25 %, відносно висока питома вага запасів відзначається також для підприємств торгівлі, будівництва та промисловості. Для суб'єктів господарювання, що не здійснюють виробничої діяльності, а надають різноманітні послуги характерна значно нижча частка запасів – в межах 5 %.

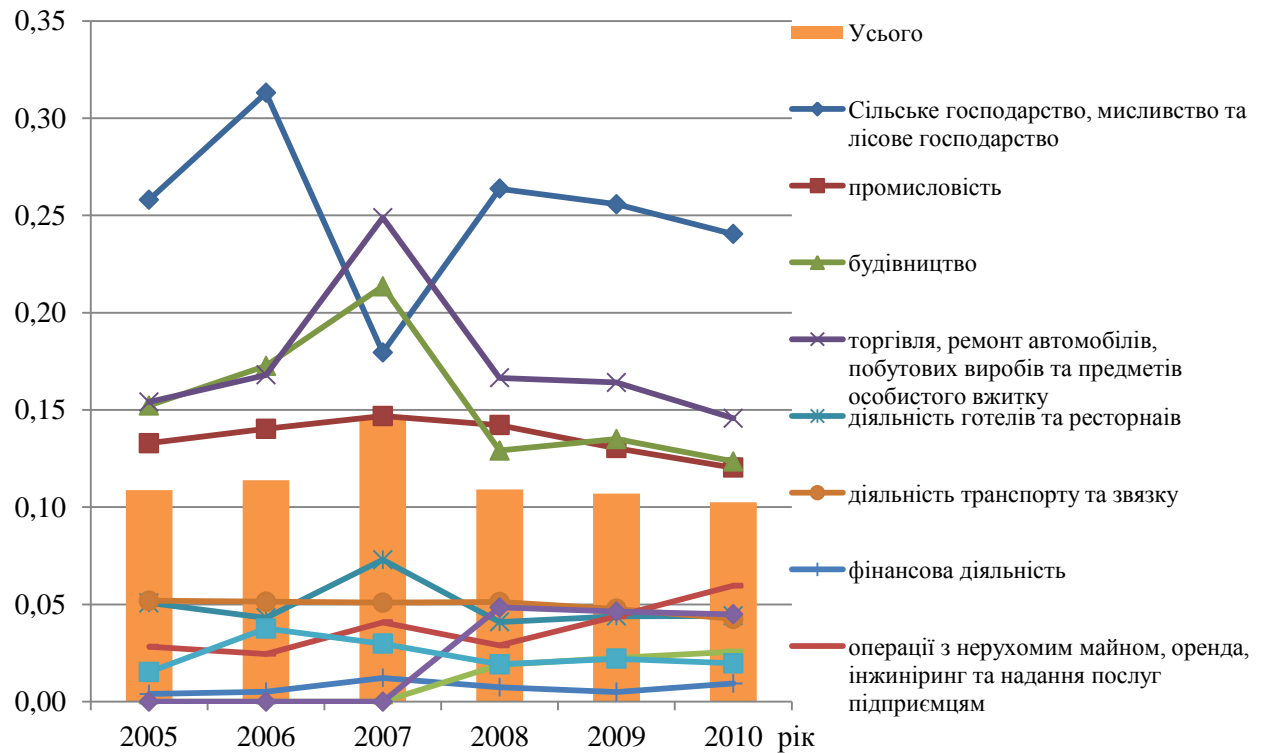

Рисунок 2.6 – Коефіцієнт вартості матеріальних оборотних коштів у майні підприємств України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр.

Отже, проведений аналіз майнового стану підприємств України дозволяє дійти таких висновків:

- значення коефіцієнтів суттєво різняться залежно від виду економічної діяльності;
- виявлені негативні тенденції стану основних і оборотних засобів, що впливають на фінансову стійкість, у таких видах економічної діяльності як: охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту, операції з нерухомим майном та надання послуг підприємцям.

3. СТАН ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Чистий оборотний капітал як абсолютний показник ліквідності і платоспроможності за період 2005-2010 рр. на підприємствах України був наявний та демонстрував позитивну динаміку (рис. 3.1): він збільшився із 40150 млн. грн. до 188521 млн. грн. або на 148371 млн. грн. (більше, ніж у 4 рази). Це, безперечно, позитивне явище, що свідчить про підвищення платоспроможності підприємств.

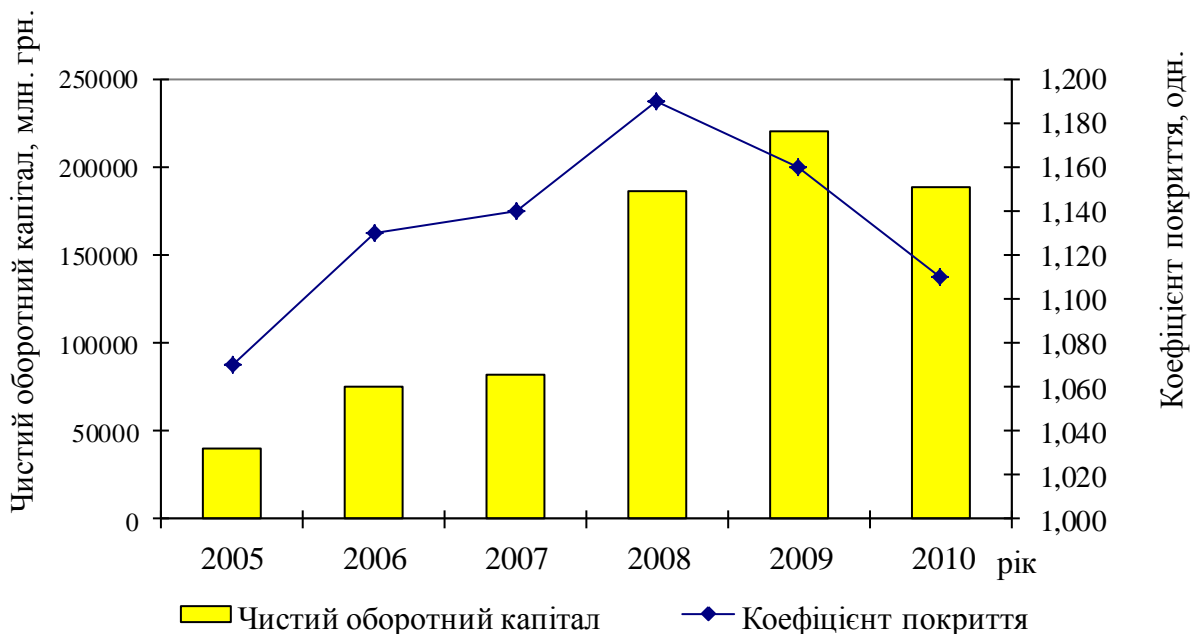

Рисунок 3.1 – Динаміка основних показників ліквідності і платоспроможності підприємств України у 2005-2010 рр.

Коефіцієнт покриття не відповідав нормативному значенню – у 2005 р. він склав 1,07, досяг максимального за період значення 1,19 у 2008 р., однак у подальшому знижувався і склав 1,11 у 2010 р. Отже, підприємствам не вистачає оборотних активів для погашення поточних зобов'язань. Зростання коефіцієнта покриття в перші роки економічної кризи на фоні відзначеного раніше росту зобов'язань підприємств свідчить про спричинене кризою нарощення запасів та дебіторської заборгованості а також зниження оборотності оборотних активів.

Як видно з рис. 3.2 та табл. 3.1, коефіцієнт швидкої ліквідності був у нормативних межах тільки на початку періоду, складаючи 0,8. Протягом 2006-2010 рр. він збільшувався, досягнувши максимального значення у 2008 р. – 0,88, однак на кінець періоду дещо знизився і встановився на рівні 0,86. оскільки відхилення було незначним, то очікувана платоспроможність на період середньої тривалості періоду обороту дебіторської заборгованості

була нормальною. Коефіцієнт незалежної ліквідності демонстрував схожу динаміку. Він дещо перевищував нормативне значення на протязі усього аналізованого періоду, становлячи 1,04 на початку періоду та 1,08 на кінець.

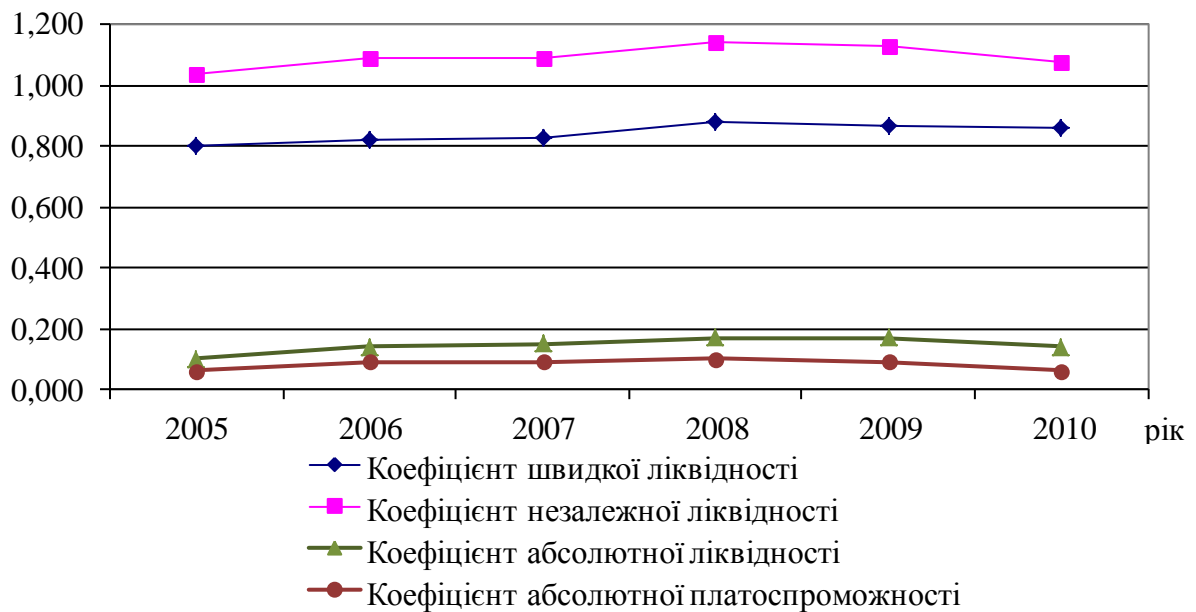

Рисунок 3.2 – Показники ліквідності і платоспроможності підприємств України у 2005-2010 рр.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності протягом аналізованого періоду відповідав нормативному значенню: у 2005 р. він становив 0,1, протягом 2006-2008 рр. зростав до 0,17, а у 2010 р. становив 0,14. Це свідчить про те, що підприємства має досить високий запас ліквідності і в змозі негайно погасити значну частку поточних зобов'язань наявними коштами. Коефіцієнт абсолютної платоспроможності протягом 2005-2010 рр. також був у нормі і змінювався незначним чином: його значення і на початок, і на кінець аналізованого періоду становило 0,06, хоча відбувалося його підвищення до 0,1. Отже, підприємства могли розраховуватися за поточними зобов'язаннями найближчим часом і без особливих труднощів.

Питома вага оборотних активів підприємств нарощувалася у 2005-2010 рр. Так, у 2005 р. вона дорівнювала 46,05 %, за період збільшилася на більше ніж 5 % і склала у 2010 р. 51,54 %. Це мало позитивний вплив на їх діяльність і призвело до підвищення платоспроможності. Питома вага запасів у оборотних активах зменшилася за аналізований період з 22,2 % до 19,9 % або на 2,3 %. Це явище позитивне, оскільки запаси – найменш ліквідна частина оборотних активів.

Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами не відповідав нормативному значенню протягом усього періоду, склавши 0,07 у 2005 р. та 0,1 у 2010 р. Отже, у підприємств України хоча і є власний оборотний капітал, проте його недостатньо.

Таблиця 3.1 – Показники ліквідності та платоспроможності підприємств України у 2005-2010 рр.

Показники	Нормативне значення	Рік (станом на початок року)						Відхилення (+,-) 2010 р. до 2005 р.
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Чистий оборотний капітал, тис. грн.	>0	40150	75359	81977	185859	220652	188521	148371
Загальний коефіцієнт покриття	>1,5 (2)	1,07	1,13	1,14	1,19	1,16	1,11	0,04
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,6 – 0,8	0,80	0,82	0,83	0,88	0,87	0,86	0,06
Коефіцієнт незалежної (забезпеченої) ліквідності	0,8 - 1	1,04	1,09	1,09	1,14	1,13	1,08	0,04
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	>0,1	0,10	0,14	0,15	0,17	0,17	0,14	0,04
Коефіцієнт абсолютної платоспроможності	0 – 0,1	0,06	0,09	0,09	0,10	0,09	0,06	0,00
Питома вага оборотних активів в загальній сумі активів, %	тенденція до зростання	46,05	46,27	46,1	48,26	49,65	51,54	5,49
Питома вага запасів в оборотних активах, %	тенденція до спадання	22,2	23,45	22,77	22,48	21,6	19,9	-2,30
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	>0,5	0,07	0,11	0,13	0,16	0,14	0,1	0,03
Коефіцієнт відновлення (втрати) платоспроможності	>1	-	1,1	1,135	1,165	1,175	1,135	0,035

Коефіцієнт відновлення платоспроможності протягом 2005-2010 рр. був більше за 1: у 2006 р. 1,1, а у 2010 р. – 1,135. Отже, підприємства протягом 6 місяців в змозі відновлювати платоспроможність.

Таким чином, стан ліквідності і платоспроможності вітчизняних підприємств можна вважати задовільним.

Стан ліквідності і платоспроможності підприємств у розрізі видів економічної діяльності має суперечливу динаміку. Одні види діяльності демонстрували поліпшення показників, а за іншими відбувалося погіршення. Так, як видно з табл. 3.2, за період 2005-2010 рр. найбільша сума оборотного капіталу була зосереджена у сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві (32507 млн. грн. на кінець періоду), промисловості (56796 млн. грн. відповідно), фінансовій діяльності (63581 млн. грн.). За ними був також найбільший приріст капіталу за період: 24958 млн. грн., 35008 млн. грн. та 51465 млн. грн. відповідно, що і вплинуло на загальний результат.

Таблиця 3.2 – Чистий оборотний капітал підприємств України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр., млн. грн.

Види економічної діяльності	Рік (станом на початок року)						Відхилення (+,-) 2010 р. до 2005 р.
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	7549	8934	119	19301	27462	32507	24958
промисловість	21788	38537	48021	78564	80531	56796	35008
будівництво	1156	2514	3664	11029	11605	12779	11622
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	-2657	7296	10969	28132	20143	13500	16156
діяльність готелів та ресторанів	-39	-159	494	88	-144	-255	-215
діяльність транспорту та зв'язку	2115	3611	3284	6701	112	2741	626
фінансова діяльність	12116	19729	16732	47718	61298	63581	51465
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-2399	-5267	-1476	-6390	19733	9386	11785
освіта	80	21	6	49	61	91	11
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	68	117	226	99	128	-220	-287
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	400	73	224	373	-398	-2344	-2744

Найгіршим є стан надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльності у сфері культури та спорту. У 2005 р. чистий оборотний капітал підприємств галузі становив 400 млн. грн., однак поступово знижувався за

2005-2010 рр. і досяг значення -2744 млн. грн. у 2010 р. Ці підприємства відчувають гострий дефіцит платіжних засобів для покриття поточних зобов'язань.

Погіршення стану ліквідності також відбулося у підприємств охорони здоров'я та надання соціальної допомоги: у 2005 р. капітал був на рівні 68 млн. грн., але змінювався неоднозначно протягом періоду і в 2010 р. склав -220 млн. грн.; діяльності готелів та ресторанів – їхній чистий оборотний капітал скоротився на 215 млн. грн. і становив -255 млн. грн. у 2010 р.

І, навпаки, істотне поліпшення стану платоспроможності спостерігалось у таких видах діяльності як торгівля, ремонт побутових приладів, автомобілів та предметів широкого вжитку: із -2657 млн. грн. капітал збільшився на 16156 млн. грн. і становив 13500 млн. грн. у 2010 р. Подібна ситуація відбувалася і на підприємствах, що займаються операціями з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям, де приріст капіталу склав 11785 млн. грн.

Коефіцієнт покриття відповідав нормативним значенням тільки на підприємствах галузей сільського господарства, мисливства та лісового господарства (крім 2007 р.) та фінансової діяльності, де він був найвищим серед усіх видів діяльності (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Коефіцієнт покриття підприємств України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр.

Види економічної діяльності	Роки (станом на початок року)						Відхилення (+,-) 2010 р. до 2005 р.
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	1,43	1,56	1,12	1,73	1,63	1,65	0,21
промисловість	1,11	1,19	1,22	1,28	1,21	1,12	0,01
будівництво	1,05	1,10	1,15	1,21	1,17	1,17	0,12
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	0,99	1,03	1,05	1,07	1,04	1,02	0,03
діяльність готелів та ресторанів	0,97	0,92	1,38	1,02	0,97	0,96	-0,01
діяльність транспорту та зв'язку	1,09	1,13	1,11	1,14	1,00	1,04	-0,05
фінансова діяльність	1,78	1,94	2,20	2,23	2,13	1,86	0,08
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	0,96	0,93	0,97	0,96	1,09	1,03	0,08
освіта	1,32	1,13	1,04	1,17	1,18	1,22	-0,10
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1,06	1,10	1,33	1,08	1,08	0,89	-0,18
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	1,04	1,03	1,05	1,09	0,94	0,77	-0,26

Як видно з рис. 3.3, позитивна динаміка даного показника була відмічена у таких галузях як сільське господарство, мисливство та лісове господарство (+0,21), промисловість (+0,01), будівництво (+0,12), торгівля і ремонт автомобілів і предметів широкого вжитку (+0,03), фінансова діяльність (+0,08) та операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям (+0,08). Отже, ці підприємства підвищували рівень платоспроможності і нарощували платіжні засоби.

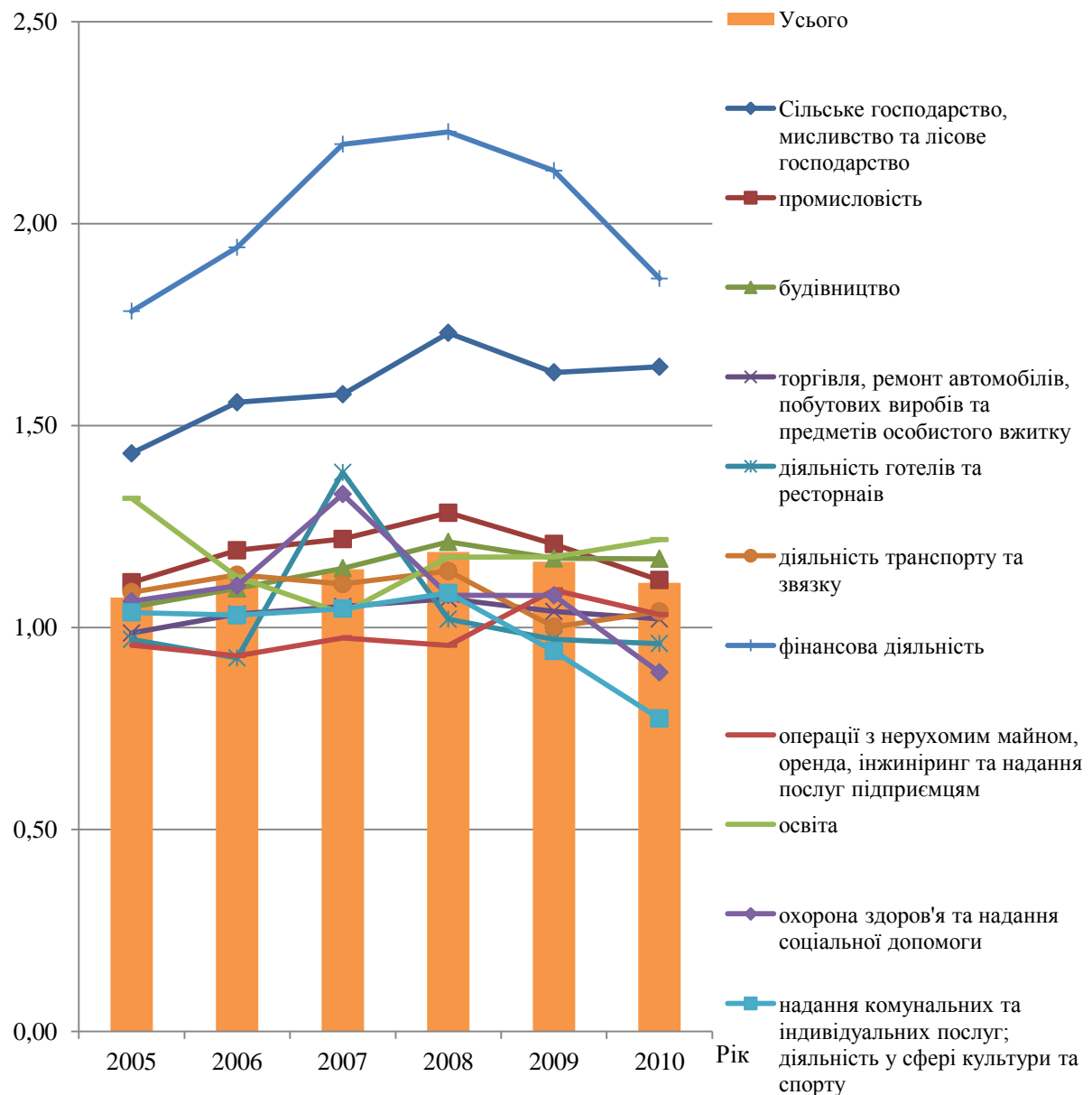

Рисунок 3.3 – Динаміка коефіцієнту покриття для підприємств України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр.

На решті підприємств України відбувалося погіршення стану ліквідності і платоспроможності та знижувався коефіцієнт покриття: діяльність транспорту і зв'язку (-0,05), діяльність готелів та ресторанів (-0,01), освіта (-0,10), охорона здоров'я та надання соціальної допомоги

(-0,18), надання комунальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту (-0,26). Загалом підприємствам не вистачає оборотних активів для розрахунку за поточними зобов'язаннями і у них існують проблеми з ліквідністю та платоспроможністю. Особливо проблемними і вразливими у цьому відношенні є сфери, що надають соціальні послуги населенню.

Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами (табл. 3.4) не відповідав нормативному значенню на підприємствах усіх видів економічної діяльності протягом 2005-2010 рр. і наближався до бажаного рівня тільки у підприємств, що займаються фінансовою діяльністю (0,46 у 2010 р.). З-поміж інших галузей, окрім фінансової діяльності, найкраще забезпечені власними оборотними коштами також підприємства сільського господарства, мисливства та лісового господарства (0,39 у 2010 р.).

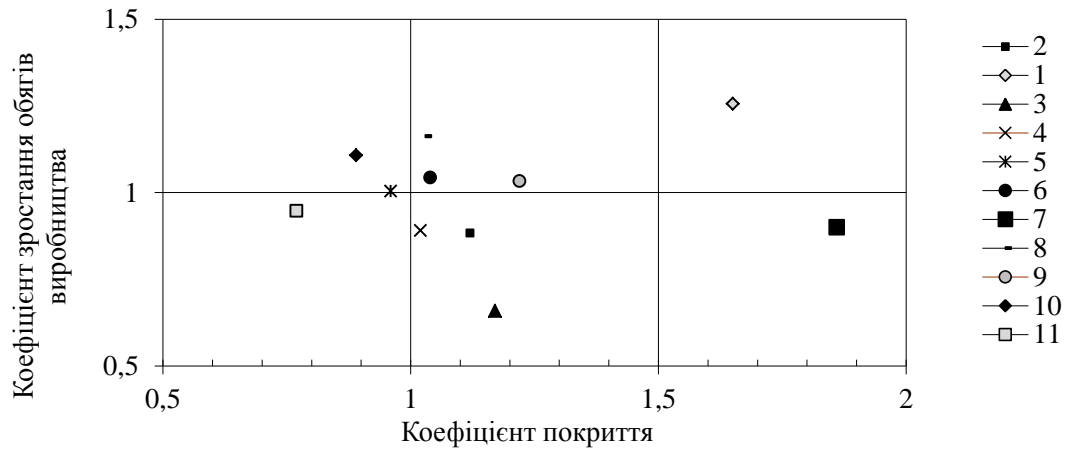
Таблиця 3.4 – Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами підприємств України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр., %

Види економічної діяльності	Роки (станом на початок року)						Відхилення (+,-) 2010 р. до 2005 р.
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	0,30	0,36	0,11	0,42	0,39	0,39	0,09
промисловість	0,10	0,16	0,18	0,22	0,17	0,10	0,00
будівництво	0,05	0,09	0,13	0,17	0,15	0,15	0,10
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	-0,01	0,03	0,05	0,07	0,04	0,02	0,03
діяльність готелів та ресторанів	-0,03	-0,08	0,28	0,02	-0,03	-0,04	-0,01
діяльність транспорту та зв'язку	0,08	0,12	0,10	0,12	0,00	0,04	-0,04
фінансова діяльність	0,44	0,48	0,54	0,55	0,53	0,46	0,02
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-0,05	-0,07	-0,03	-0,05	0,09	0,03	0,08
освіта	0,24	0,11	0,03	0,15	0,15	0,18	-0,06
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,06	0,09	0,25	0,07	0,07	-0,12	-0,19
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	0,04	0,03	0,04	0,08	-0,06	-0,29	-0,33

Найгірший стан був зафіксований на підприємствах, що належать до сфер діяльність готелів та ресторанів, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, надання комунальних послуг та діяльність у сфері культури та спорту, де значення коефіцієнта були від'ємними. Тобто на цих підприємствах існує гостра нестача власних платіжних засобів. І на цих же

підприємствах була найгіршою динаміка зміни показника.

Подане на рис. 3.4 зіставлення коефіцієнтів зростання обсягів виробництва та коефіцієнтів покриття підприємств України дозволяє здійснити розподіл видів економічної діяльності за рівнем прояву проблем з платоспроможністю та їх впливом на динаміку розвитку виробництва.

- де 1 – сільське господарство, мисливство та лісове господарство
 2 – промисловість
 3 – будівництво
 4 – торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку
 5 – діяльність готелів та ресторанів
 6 – діяльність транспорту та зв'язку
 7 – фінансова діяльність підприємств
 8 – операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємствам
 9 – освіта
 10 – охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
 11 – надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту

Рисунок 3.4 – Порівняння коефіцієнтів зростання виробництва та коефіцієнтів покриття підприємств України за видами економічної діяльності у 2010 р.

Як видно з рис. 3.4. низький рівень платоспроможності в поєднанні із скороченням обсягів виробництва спостерігається на підприємствах з надання комунальних та індивідуальних послуг, що є свідченням гострого прояву кризових явищ у даній сфері. Підприємства готельного та ресторанного господарства, а також охорони здоров'я та надання соціальної допомоги демонструють здатність до здійснення ефективної діяльності та забезпечення економічного зростання навіть в умовах низької ліквідності та платоспроможності. Найкращу динаміку виробництва в поєднанні з високим рівнем поточної платоспроможності виявляють підприємства сільського

господарства, мисливства та лісового господарства.

Отже, найбільші проблеми з платоспроможністю та ліквідністю виникають у підприємств, що працюють у сферах освіти, охорони здоров'я та соціальної допомоги, комунальних послуг, діяльності готелів і ресторанів. А відносно добре забезпечені оборотним капіталом підприємства, що займаються фінансовою діяльністю, сільським господарством, мисливством і лісовим господарством та промисловістю.

4. ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

У ринкових умовах, коли господарська діяльність підприємства та його розвиток здійснюються за рахунок самофінансування, а при недостатності власних фінансових ресурсів – за рахунок позикових коштів, важливою аналітичною характеристикою є фінансова стійкість підприємства.

Як видно з табл. 4.1, більшість видів економічної діяльності мають позитивні значення власного оборотного капіталу. Винятком є такі галузі як надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту, операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям, діяльність готелів та ресторанів. Для решти галузей характерно зростання власного оборотного капіталу навіть в період кризи, що є позитивною тенденцією і сприяє підвищенню фінансової стійкості.

Таблиця 4.1 – Наявність власних оборотних коштів у підприємств України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр., млн. грн.

Вид економічної діяльності	На початок року					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	1562,9	2868,8	3202	6320,2	3643,5	6523,3
промисловість	-24425,5	-18362,4	-35134,9	-43294,3	-98471,2	-136022
будівництво	-4742,9	-7068	-7464	-19184,2	-30274	-34034,9
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	-20590,3	-22019,7	-23285,8	-37155,3	-72672,2	-93552,6
діяльність готелів та ресторанів	-945,3	-1487	-770,9	-3242,1	-5174,3	-5836,6
діяльність транспорту та зв'язку	-11735,7	-16728,1	-23879,8	-34573,5	-59616,6	-57597,3
фінансова діяльність	5159,7	10895,5	9296,2	17381,8	22259,2	21873,9
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-24368,7	-42374,2	-34886,3	-100197,3	-149677,8	-168709
освіта	-37,1	-41,7	-51,2	-36,8	-47,9	-10
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	-533	-519,9	-532,1	-959,2	-1872,5	-2546,4
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	-1835,9	-1415,7	-1056	-4000,7	-6312	-9639,5
Усього:	-82585,6	-96473,7	-119002	-218919,5	-398219,6	-479701

Зауважимо, що значення цього показника для підприємства пов'язане не стільки з характеристикою співвідношення поточних активів і пасивів як

деякою гарантією ліквідності, скільки з характером і причинами його змін і тим безпосереднім впливом, який вони справляють на перспективну платоспроможність підприємства.

На основі порівняння суми запасів і витрат з різними за строком джерелами коштів визначається тип фінансової стійкості. Як видно з табл. 4.2, для суб'єктів господарювання України характерним є нестійкий фінансовий стан, що характеризується дефіцитом нормальних джерел фінансування (а саме власних оборотних коштів, короткострокових та довгострокових позик) для повного фінансування сформованого обсягу запасів та витрат майбутніх періодів. Винятком є освіта, для якої притаманна нормальна фінансова стійкість, та фінансова діяльність, що характеризується абсолютною фінансовою стійкістю. При цьому слід зазначити, що роботи висновок про стійкість фінансового сектора та відсутність кризових явищ у фінансуванні освіти на основі наведених даних некоректно з огляду на низьке значення матеріальних запасів у забезпеченні нормальної реалізації основної діяльності підприємств відповідної галузевої приналежності.

Таблиця 4.2 – Тип фінансової стійкості підприємств України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр.

Вид економічної діяльності	На початок року					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	нестійкий					
промисловість	нестійкий					
будівництво	нестійкий					
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	нестійкий					
діяльність готелів та ресторанів	нестійкий					
діяльність транспорту та зв'язку	нестійкий					
фінансова діяльність	абсолютна фінансова стійкість					
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	нестійкий					
освіта	нормальна фінансова стійкість					
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	нестійкий					
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	нестійкий					
Усього:	нестійкий					

Як свідчать дані, наведені в табл. 4.3, фінансова діяльність переважної більшості підприємств характеризується нестачею власних оборотних коштів для фінансування запасів і витрат. Виняток становить лише фінансова діяльність, що зумовлено її специфікою. Протягом аналізованого періоду для всіх галузей спостерігалось зростання дефіциту власних оборотних коштів, що пов'язано як зі зростанням загальної величини запасів і витрат, так і зі скороченням власного оборотного капіталу. Слід зауважити, що для всіх видів економічної діяльності, крім фінансової та сільського господарства, показник наявності власних оборотних коштів приймає від'ємні значення.

Таблиця 4.3 – Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів для формування запасів і витрат на підприємствах України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр., млн. грн.

Вид економічної діяльності	На початок року					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	-13480,1	-14571,4	-14638,1	-17392,6	-30595,9	-30341,9
промисловість	-90491,4	-93468,8	-124675	-154933,7	-233965,6	-277257
будівництво	-11542,5	-16318,5	-18785,9	-34669	-50914,2	-55170,3
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	-59302,9	-72640,3	-94331,7	-131826	-191590,7	-223869
діяльність готелів та ресторанів	-1381	-1940,4	-1285,5	-3943,2	-6071,7	-6912,5
діяльність транспорту та зв'язку	-18148,7	-23934,5	-32382,9	-46378,9	-73878,1	-71629,2
фінансова діяльність	4764,2	10275,9	8550,2	15969,5	20528,8	18700,8
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-31711	-50660,2	-45837,8	-119566	-187951,6	-227904
освіта	-45,3	-49,5	-57	-75,4	-96,4	-71,8
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	-549,3	-533,9	-548,4	-1303,2	-2285,5	-3031,3
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	-2281,2	-2025,1	-1682,3	-4886,2	-7528,5	-10754,6
Усього:	-224843	-266998	-330448	-499263,6	-764629,5	-888677

У розрізі окремих видів економічної діяльності спостерігаються наступні тенденції:

– сільськогосподарські підприємства мають власні оборотні кошти, але за їх рахунок покривається лише близько 16 % запасів і витрат, при

цьому у період кризи, тобто протягом 2008 – 2009 рр., відзначається суттєве скорочення цього показника з 26,7 % до 10,6 %;

– щодо таких видів економічної діяльності як промисловість, будівництво і торгівля (що в сумі забезпечують створення понад 60 % ВВП) можна зробити висновок, що вони не мають достатнього власного оборотного капіталу. Протягом періоду економічного зростання 2005 – 2007 рр. дефіцит власних оборотних коштів поступово зменшується і досягає свого мінімуму на початку 2008 р, однак в умовах кризи він стрімко зростає;

– щодо фінансової діяльності, власний оборотний капітал в середньому в 12,5 разів перевищує суму запасів і витрат;

– такі види економічної діяльності як освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту характеризуються значним дефіцитом власних оборотних коштів;

– для інших видів економічної діяльності також притаманний дефіцит власних оборотних коштів, при цьому не спостерігається певної тенденції в його динаміці;

– агреговані показники за всіма галузями повторюють динаміку промисловості, зокрема власний оборотний капітал приймає від'ємні значення, у період економічного зростання 2005 – 2007 рр. дефіцит власних оборотних коштів знижувався, а протягом кризових років навпаки значно зріс.

За даними табл. 4.4 можна зробити висновок, що для більшості видів економічної діяльності притаманна нестача власних і довгострокових джерел формування запасів і витрат. Винятком є, як в попередньому випадку, фінансова діяльність, а також освіта. Динаміка показників в цілому повторює аналогічні тенденції, визначені для забезпеченості підприємств власними оборотними коштами.

Таблиця 4.4 – Надлишок (+) або нестача (-) власних і довгострокових позикових джерел формування запасів і витрат на підприємствах України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр., млн. грн.

Вид економічної діяльності	На початок року					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	-8174,1	-9237,5	-6566,9	-5516,8	-7921,2	-5617,9
промисловість	-55293,6	-49647,3	-55867,1	-49269,6	-71275,8	-101663
будівництво	-8670,6	-11900,1	-13814,9	-13915,7	-17752,6	-16631,2
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	-42233,1	-43614,1	-60024,7	-66099,8	-94600,4	-112704
діяльність готелів та ресторанів	-450,6	-690,9	-126,4	-771,5	-1158	-1416,3
діяльність транспорту та зв'язку	-6037,8	-6315,4	-8992,3	-10131,3	-23131,8	-20320,9

Продовження табл. 4.4

Вид економічної діяльності	На початок року					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
фінансова діяльність	8436,9	15277,7	11197,1	37151,4	48576,6	51278,7
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-14958,1	-21131,6	-19942	-38005,8	-34035,3	-65967,1
освіта	15	9,8	-1,7	1,9	4,1	23,5
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	-255,7	-240	-55,3	-598,5	-824,7	-1333,9
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	-1312,1	-857,4	-616,9	-2139,4	-2319,9	-5186,1
Усього:	-129373	-129405	-166781	-149472,4	-204587	-279854

Отже, формування запасів та витрат підприємствами всіх видів економічної діяльності здійснюється з використанням всіх можливих нормальних джерел їх фінансування, про що свідчить надлишок таких джерел, що використовується для формування інших оборотних активів

Як видно з рис. 4.1, у період економічного зростання (2005 – 2007 рр.) існує тенденція до скорочення надлишку джерел фінансування, а протягом кризи починаючи з 2008 р. спостерігається зростання надлишку джерел фінансування. Така тенденція прослідковується для більшості видів економічної діяльності, зокрема, промисловості, сільського господарства, торгівлі, будівництва.

Таким чином, на висхідній фазі економічного циклу спостерігається скорочення дефіциту власних і довгострокових джерел формування запасів, а також зменшення надлишків всіх джерел. У період кризи навпаки відбувається зростання дефіциту власних і довгострокових джерел і водночас зростання надлишків всіх джерел формування запасів і витрат. Тобто за аналізований період змінюється структура джерел формування запасів і витрат, що зумовлено спричиненим кризою звуженням ділової активності та зростанням поточної заборгованості суб'єктів господарювання.

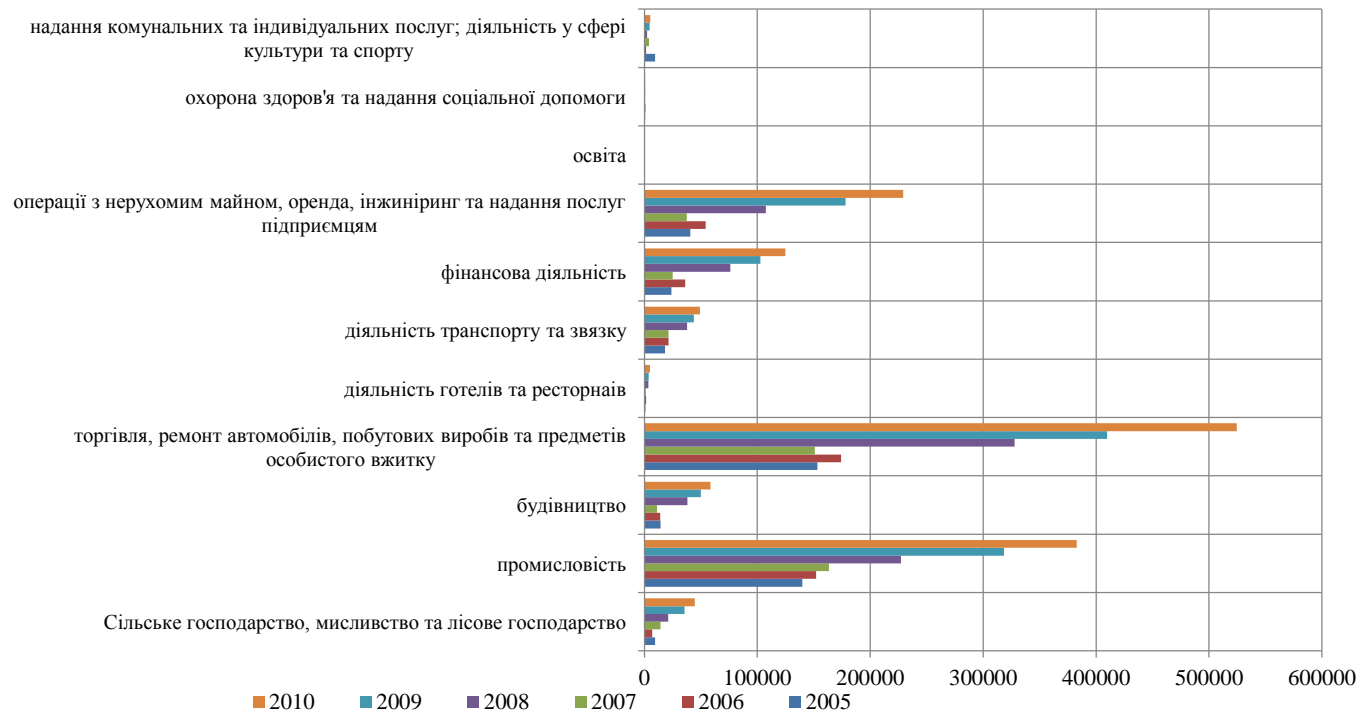

Рисунок 4.1 – Динаміка надлишку (дефіциту) загальної величини основних джерел формування запасів на підприємствах України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр., млн. грн.

Коефіцієнт автономії показує, яка частка активів підприємств фінансується за рахунок їх власного капіталу. Протягом аналізованого періоду коефіцієнт автономії має тенденцію до зниження з 0,47 у 2005 р. до 0,35 у 2010 р. (табл. 4.5), що свідчить про посилення фінансової залежності суб'єктів господарювання від кредиторів та переважне формування джерел фінансування їх діяльності за рахунок зобов'язань. В умовах фінансової кризи таке скорочення частки власного капіталу в структурі джерел фінансування може розглядатися як наслідок зниження рентабельності діяльності підприємств України в цілому та, відповідно, зменшення можливостей щодо поповнення власних коштів за рахунок капіталізації чистого прибутку.

Таблиця 4.5 – Коефіцієнт автономії підприємств України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр.

Вид економічної діяльності	На початок року					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	0,59	0,60	0,39	0,55	0,48	0,48
промисловість	0,49	0,50	0,48	0,47	0,41	0,37
будівництво	0,31	0,28	0,27	0,24	0,20	0,19
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	0,12	0,15	0,12	0,16	0,10	0,09
діяльність готелів та ресторанів	0,61	0,57	0,60	0,48	0,41	0,39
діяльність транспорту та зв'язку	0,66	0,64	0,64	0,59	0,54	0,55
фінансова діяльність	0,51	0,49	0,51	0,45	0,44	0,41
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	0,68	0,63	0,64	0,55	0,48	0,46
освіта	0,69	0,68	0,68	0,76	0,74	0,73
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,60	0,62	0,64	0,62	0,53	0,50
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	0,35	0,65	0,50	0,63	0,50	0,42
Усього	0,47	0,47	0,45	0,42	0,37	0,35

Для більшості видів економічної діяльності коефіцієнт автономії у 2005 – 2007 р. складав 50 – 70%, що відповідає нормативному значенню однак у 2008 – 2010 рр. значення коефіцієнта знизилось до 40 – 50%. Для будівництва та торгівлі характерними є суттєво нижчі значення коефіцієнта автономії: в середньому за період для будівництва – 0,25, для торгівлі – 0,12, що зумовлено специфікою фінансової діяльності в цих галузях.

Наочно динаміка коефіцієнтів автономії підприємств України в розрізі видів економічної діяльності подана на рис. 4.2. Слід відзначити, що, якщо для більшості видів економічної діяльності є характерною тенденція до зниження рівня фінансової автономії, то в галузі освіти, навпаки, протягом 2007-2010 рр. відбувається посилення незалежності суб'єктів господарювання від зовнішніх джерел фінансування.

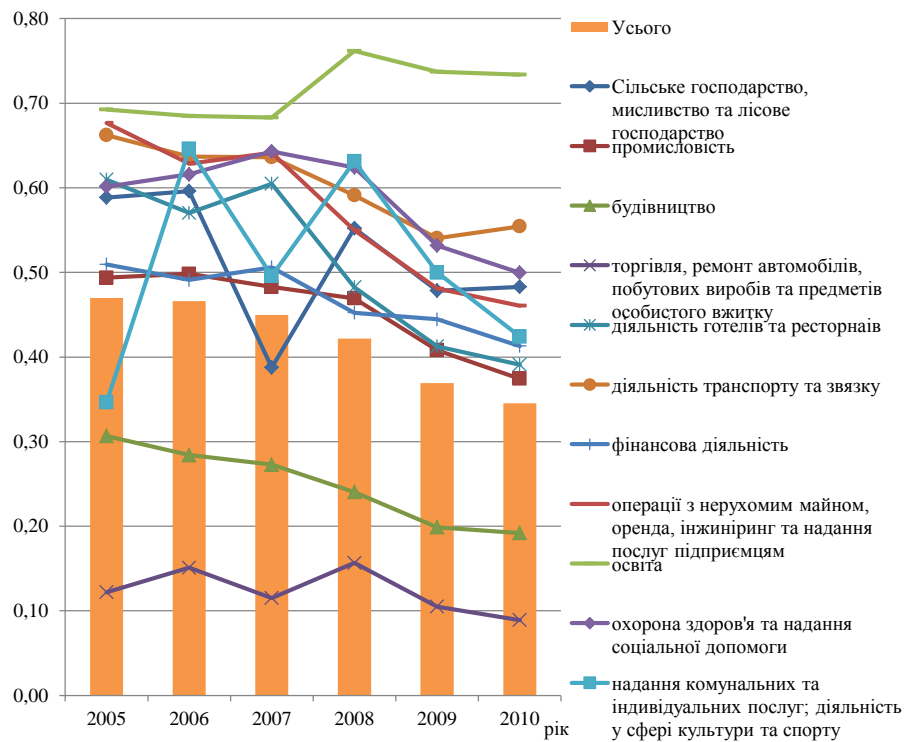

Рисунок 4.2 – Динаміка коефіцієнтів автономії підприємств України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр.

Протягом аналізованого періоду можна відзначити тенденцію до збільшення коефіцієнта фінансування для всіх видів економічної діяльності (табл. 4.6). При цьому в цілому за підприємствами України протягом 2005 – 2007 рр. спостерігалось поступове зростання відношення позикових і залучених джерел фінансування до власних в середньому на 4% за рік. Враховуючи, що темп зростання коефіцієнта фінансування був менше, ніж темп приросту ВВП, можна стверджувати, що розширення ділової активності відбувалося не тільки за рахунок залучення позикових коштів, а й за рахунок зростання власних джерел фінансування та збільшення ефективності їх використання. Протягом 2008 – 2010 р. середньорічний темп зростання коефіцієнта фінансування зріс до 16% за рік. У 2010 р. позикові та залучені кошти майже у двічі перевищували власний капітал, що зумовлено погіршенням платоспроможності суб'єктів господарювання в умовах економічної кризи.

Таблиця 4.6 – Коефіцієнт фінансування

Вид економічної діяльності	На початок року					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	0,70	0,68	1,58	0,81	1,09	1,07
промисловість	1,03	1,01	1,07	1,13	1,45	1,67
будівництво	2,26	2,52	2,67	3,16	4,03	4,21
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	7,19	5,63	7,68	5,39	8,53	10,23
діяльність готелів та ресторанів	0,64	0,75	0,65	1,07	1,42	1,56
діяльність транспорту та зв'язку	0,51	0,57	0,57	0,69	0,85	0,80
фінансова діяльність	0,96	1,04	0,98	1,21	1,25	1,42
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	0,48	0,59	0,56	0,82	1,08	1,17
освіта	0,44	0,46	0,46	0,31	0,36	0,36
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,66	0,62	0,56	0,60	0,88	1,00
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	1,89	0,55	1,02	0,58	1,00	1,36
Усього	1,13	1,15	1,22	1,37	1,71	1,90

Як видно з рис. 4.3, в межах прийнятого нормативного діапазону, що дозволяє підприємствам підтримувати необхідний для безпечного довгострокового функціонування рівень фінансової стійкості (менше 1), коефіцієнт фінансування знаходиться лише у підприємств освіти (від 0,44 у 2005 р. до 0,36 у 2010 р.), транспорту та зв'язку (від 0,51 у 2005 р. до 0,8 у 2010 р.), а також охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (від 0,66 у 2005 р. до 1,00 у 2010 р.).

Надмірні запозичення, що негативно впливають на фінансову стійкість, здійснюють підприємства торгівлі, для яких коефіцієнт фінансування значно перевищує граничний безпечний рівень (протягом досліджуваного періоду коливається в межах від 5,39 до 10,23), а також будівництва (від 2,26 до 4,21 відповідно).

Про високий рівень фінансового ризику підприємств України свідчать значення коефіцієнтів фінансового важеля за підприємствами в цілому та за видами економічної діяльності (табл. 4.7). В цілому за підприємствами України на 1 гривню власного капіталу протягом аналізованого періоду припадало в середньому 1,35 грн. позикових коштів.

При цьому у 2008-2010 рр., незважаючи на кризу в фінансовому секторі, що обмежила доступність кредитних ресурсів для підприємств в наслідок зниження їх кредитоспроможності, спостерігалось зростання коефіцієнту фінансового важеля: з 1,30 у 2008 р. до 1,82 у 2010 р.

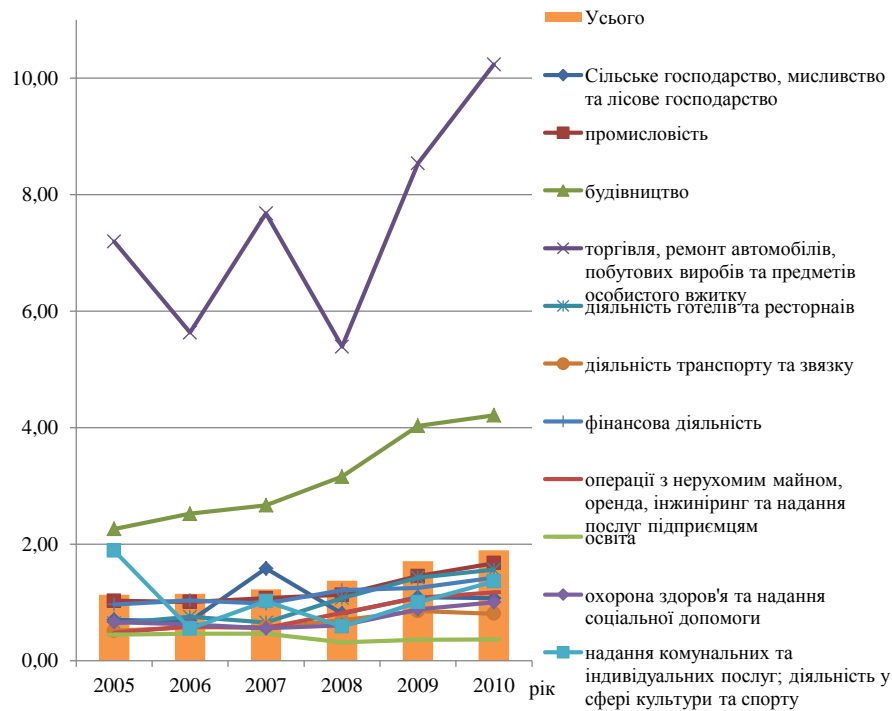

Рисунок 4.3 – Динаміка коефіцієнта фінансування підприємств України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр.

В умовах зниження рентабельності, а також недостатньо високого рівня прибутковості підприємств України для забезпечення позитивного ефекту фінансового важеля в умовах сформованої величини середніх ставок відсотка за кредитами, залучення підприємствами країни позикових джерел є неефективним. Перевищення коефіцієнтом фінансового важеля одиниці при цьому призводить до мультиплікативного збільшення такого негативного впливу на рентабельність власного капіталу.

Найнижчий рівень фінансового ризику протягом 2005-2010 рр. спостерігався на підприємствах освіти, у яких на одну гривню власного капіталу в середньому припадало лише 37 коп. позикових коштів, охорони здоров'я (59 коп.) та транспорту і зв'язку (0,62 коп.). Це пов'язано з традиційно низькою кредитоспроможністю підприємств відповідних видів діяльності.

Високий рівень фінансового ризику є характерним для підприємств торгівлі, позикові кошти у зведеному балансі яких в середньому за період у 7,39 рази перевищують власний капітал, та будівництва, де на 1 гривню власного капіталу в середньому припадає 2,76 грн. кредитних ресурсів.

Таблиця 4.7 – Коефіцієнт фінансового важеля підприємств України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр.

Вид економічної діяльності	На початок року					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	0,67	0,65	0,76	0,78	1,06	1,04
промисловість	0,97	0,95	1,01	1,07	1,39	1,61
будівництво	2,00	2,12	2,18	2,75	3,65	3,85
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	7,13	5,59	7,63	5,35	8,48	10,15
діяльність готелів та ресторанів	0,61	0,72	0,62	1,04	1,39	1,52
діяльність транспорту та зв'язку	0,48	0,53	0,53	0,65	0,78	0,74
фінансова діяльність	0,81	0,89	0,75	1,04	1,09	1,29
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	0,44	0,55	0,51	0,76	1,02	1,12
освіта	0,37	0,44	0,45	0,30	0,34	0,35
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,53	0,50	0,45	0,50	0,74	0,84
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	1,57	0,48	0,94	0,45	0,90	1,19
Усього	1,07	1,09	1,15	1,30	1,64	1,82

Коефіцієнт покриття інвестицій відображає питому вагу власного капіталу і довгострокових зобов'язань у загальній сумі капіталу. Для більшості видів економічної діяльності характерне значення цього показника понад 60% (табл. 4.8).

Таблиця 4.8 – Коефіцієнт покриття інвестицій підприємств України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр.

Вид економічної діяльності	На початок року					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	0,68	0,69	0,47	0,69	0,65	0,65
промисловість	0,57	0,58	0,60	0,61	0,57	0,53
будівництво	0,37	0,37	0,37	0,43	0,44	0,44
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	0,19	0,25	0,24	0,28	0,25	0,22
діяльність готелів та ресторанів	0,76	0,72	0,78	0,70	0,70	0,67
діяльність транспорту та зв'язку	0,77	0,77	0,78	0,76	0,72	0,73
фінансова діяльність	0,59	0,58	0,57	0,62	0,61	0,58
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	0,75	0,73	0,74	0,70	0,69	0,64
освіта	0,74	0,76	0,76	0,81	0,79	0,78
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,67	0,68	0,76	0,74	0,72	0,69
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	0,39	0,75	0,58	0,74	0,69	0,60
Усього	0,55	0,56	0,57	0,57	0,55	0,51

Протягом 2005 – 2007 рр. коефіцієнт зростає в наступні роки

відзначається його зниження, спричинене економічною кризою, в умовах якої через зниження прибутковості та зростання частки збиткових підприємств зменшилися обсяги фінансування діяльності підприємств за рахунок власних джерел, а також загальне зниження кредитоспроможності суб'єктів господарювання призвело до звуження можливостей використання довгострокових зобов'язань.

Як видно з рис. 4.4, суттєво нижчі за середні по економіці значення приймає коефіцієнт покриття для будівництва та торгівлі. Якщо для торгівлі значне перевищення короткострокових джерел фінансування над довгостроковими зумовлено специфікою галузі, то для будівництва така ситуація є загрозою фінансовій стійкості підприємств.

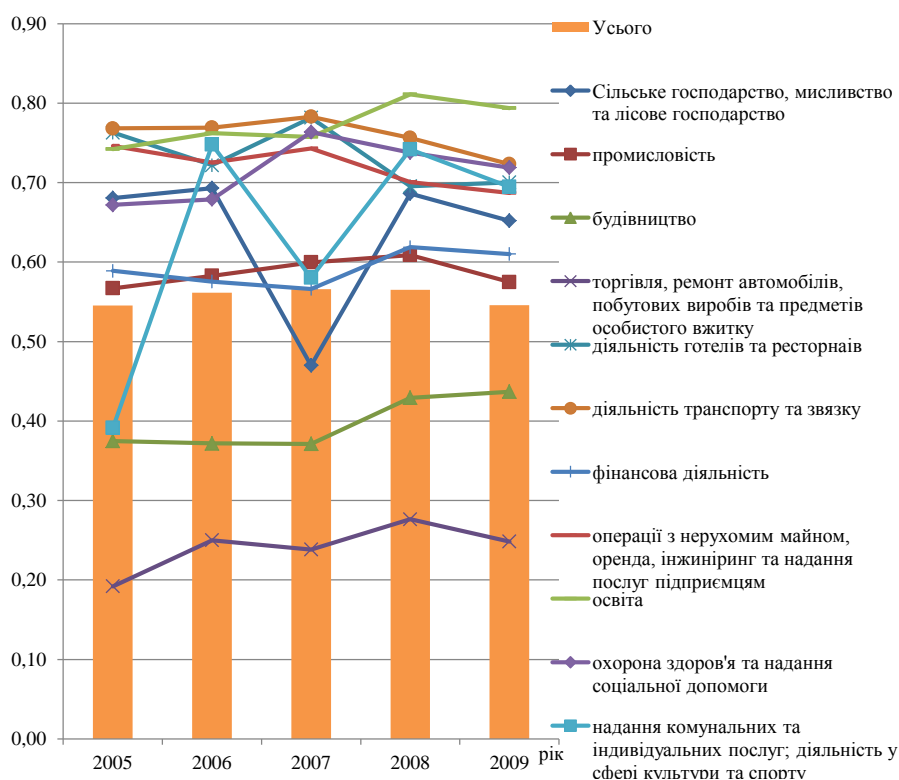

Рисунок 4.4 – Зіставлення коефіцієнтів покриття інвестицій підприємств за видами економічної діяльності з загальним для економіки України у 2005-2010 рр.

За даними табл. 4.9 можна зробити висновок, що протягом 2005-2010

пр. на підприємствах України зростає рівень залучення довгострокового позикового капіталу та, відповідно, скорочується частка власного капіталу в структурі довгострокових джерел фінансування діяльності підприємств. Так, якщо у 2005 р. довгострокові зобов'язання становили лише 14% від загальної суми довгострокових джерел фінансування, то у 2010 р. – 32 %. В умовах відносної стабільності обсягів довгострокових зобов'язань така тенденція є наслідком скорочення власних ресурсів у зв'язку із зниженням прибутковості.

Таблиця 4.9 – Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів підприємств України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр.

Вид економічної діяльності	На початок року					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	0,14	0,14	0,18	0,19	0,27	0,26
промисловість	0,13	0,14	0,19	0,23	0,29	0,30
будівництво	0,18	0,24	0,27	0,44	0,54	0,57
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	0,36	0,40	0,52	0,43	0,58	0,60
діяльність готелів та ресторанів	0,20	0,21	0,23	0,31	0,41	0,41
діяльність транспорту та зв'язку	0,14	0,17	0,19	0,22	0,25	0,24
фінансова діяльність	0,14	0,15	0,11	0,27	0,27	0,28
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	0,09	0,13	0,14	0,22	0,30	0,28
освіта	0,07	0,10	0,10	0,06	0,07	0,06
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,10	0,09	0,16	0,15	0,26	0,28
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	0,12	0,14	0,15	0,15	0,28	0,29
Усього	0,14	0,17	0,21	0,25	0,32	0,32

Як видно з рис. 4.5, особливо ця тенденція характерна для торговельних і будівничих підприємств, а також готельно-ресторанного бізнесу, в яких на власний капітал у 2010 р. припадає лише 40, 43 та 59 % довгострокових джерел фінансування відповідно при середньому за підприємствами України рівні 68 %.

Найвищу частку власного капіталу в структурі довгострокових джерел (94 %) протягом 2005-2010 рр. демонструють підприємства освіти.

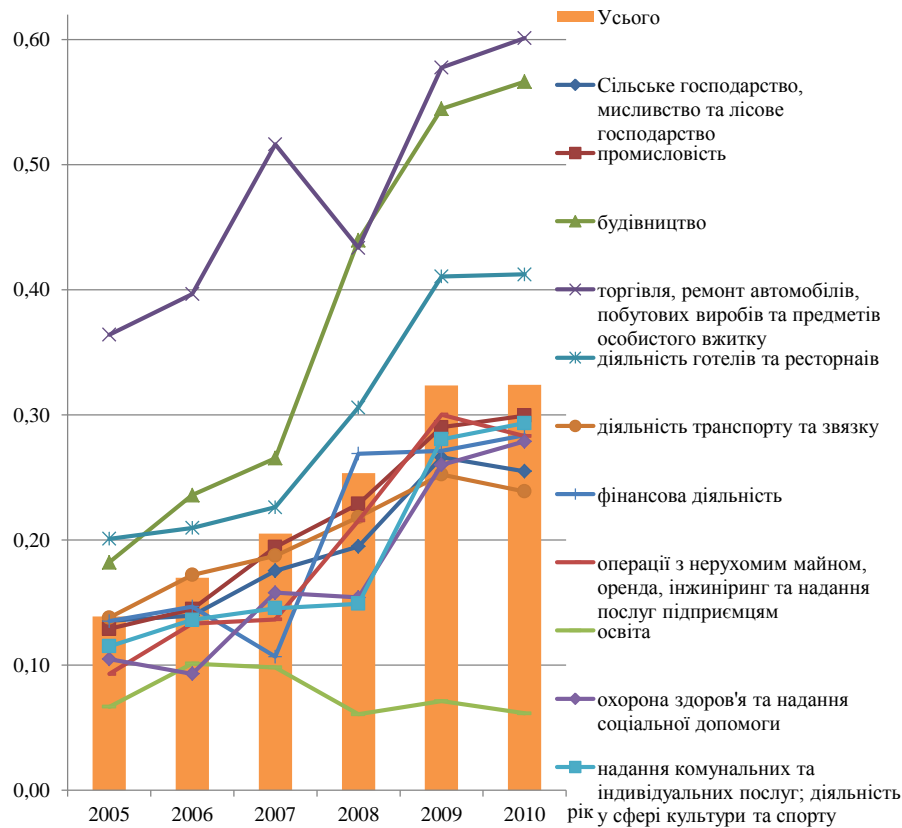

Рисунок 4.5 – Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів

Коефіцієнт короткострокової заборгованості відображає частку короткострокових зобов'язань в загальній сумі позикових коштів. Для більшості видів економічної діяльності характерне значення цього показника в межах від 0,5 до 0,8 і відзначається тенденція до зниження протягом аналізованого періоду (табл. 4.10).

Найменше значення коефіцієнт короткострокової заборгованості приймає у 2009 році, що зумовлено дією двох основних факторів: по-перше, через кризу багато підприємств стали неплатоспроможними, а для решти ускладнився доступ до кредитних ресурсів; по-друге, у період економічної нестабільності більш фінансово стійкі підприємства надають перевагу довгостроковим джерелам фінансування. Як уже зазначалося при аналізі коефіцієнта покриття інвестицій, для будівництва та торгівлі характерна значно вища за середнє значення питома вага поточних зобов'язань.

Особливо загрозливим є зростання частки короткострокової заборгованості для будівництва.

Таблиця 4.10 – Коефіцієнт короткострокової заборгованості підприємств України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр.

Вид економічної діяльності	На початок року					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	0,74	0,72	0,35	0,67	0,64	0,65
промисловість	0,80	0,77	0,72	0,69	0,68	0,71
будівництво	0,78	0,72	0,68	0,62	0,61	0,60
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	0,91	0,88	0,85	0,85	0,83	0,84
діяльність готелів та ресторанів	0,56	0,60	0,50	0,56	0,48	0,53
діяльність транспорту та зв'язку	0,63	0,57	0,53	0,53	0,52	0,53
фінансова діяльність	0,68	0,70	0,65	0,56	0,58	0,63
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	0,71	0,67	0,63	0,60	0,55	0,62
освіта	0,67	0,71	0,73	0,75	0,75	0,79
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,63	0,64	0,47	0,53	0,44	0,45
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	0,76	0,59	0,76	0,48	0,51	0,57
Усього	0,81	0,77	0,73	0,70	0,68	0,71

Як видно з табл. 4.11, підприємства України маю низький рівень перспективної платоспроможності, оскільки в середньому протягом 2005-2010 рр. лише 14 % їх власного капіталу знаходиться в мобільній формі, а не зв'язано у формі необоротних активів – об'єктів довгострокового вкладання коштів.

Разом з тим коефіцієнт маневреності власного капіталу за підприємствами України в цілому демонструє тенденцію до зростання, що вказує на покращення структури зведеного балансу з точки зору оптимізації співвідношення між строками залучення фінансових ресурсів та строками їх використання при формуванні активів суб'єктів господарювання.

Як видно з рис. 4.6, маневреність капіталу вища за середній рівень для підприємств України в цілому характерна для фінансової діяльності (в середньому за період 0,73), сільського господарства (0,35) та будівництва (0,30), для інших видів економічної діяльності в мобільній формі знаходиться менше 20% власного капіталу.

Таблиця 4.11 – Коефіцієнт маневреності власного капіталу підприємств України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр.

Вид економічної діяльності	На початок року					
	2005	2005	2005	2005	2005	2005
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	0,22	0,27	0,32	0,39	0,44	0,45
промисловість	0,09	0,15	0,17	0,22	0,20	0,14
будівництво	0,09	0,18	0,27	0,42	0,42	0,43
торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	-0,09	0,17	0,34	0,33	0,28	0,18
діяльність готелів та ресторанів	-0,01	-0,03	0,12	0,01	-0,02	-0,03
діяльність транспорту та зв'язку	0,03	0,04	0,03	0,05	0,00	0,02
фінансова діяльність	0,52	0,68	0,76	0,83	0,81	0,77
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-0,01	-0,03	-0,01	-0,02	0,05	0,02
освіта	0,09	0,04	0,01	0,04	0,05	0,06
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,03	0,04	0,09	0,03	0,03	-0,05
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	0,05	0,01	0,04	0,02	-0,03	-0,17
Усього	0,07	0,11	0,13	0,18	0,19	0,15

При цьому лише за підприємствами фінансової діяльності маневреність власного капіталу відповідає рекомендованій нормативній величині, тобто перевищує 50 % власного капіталу. Це зумовлено високим рівнем прибутковості даного виду економічної діяльності, що дозволяє підприємствам фінансової сфери накопичувати значні обсяги власного оборотного капіталу.

Найнижчий рівень маневреності власного капіталу спостерігається на підприємствах з надання комунальних та індивідуальних послуг, для яких середній за період рівень маневреності власного капіталу склав -1 %, що вказує на відсутність у них власного оборотного капіталу та значні проблеми з поточною та перспективною платоспроможністю.

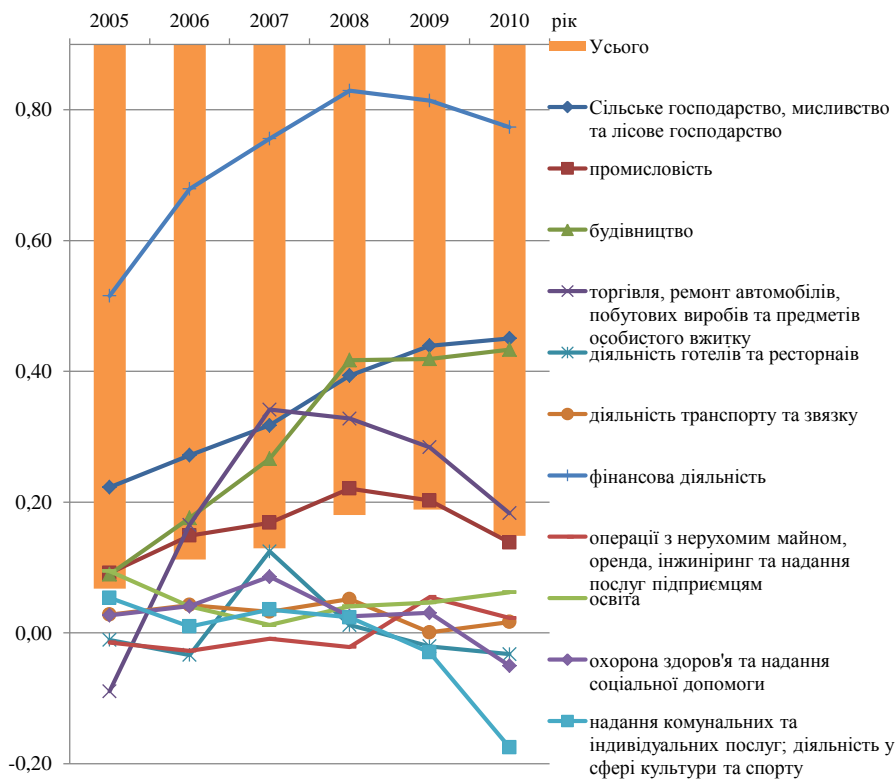
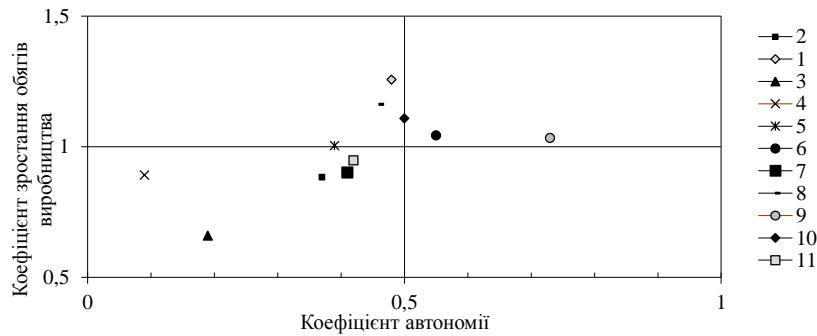

Рисунок 4.6 – Порівняння коефіцієнтів маневреності власного капіталу підприємств України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр.

Як видно з рис. 4.7, існує певний зв'язок між рівнем фінансової стійкості підприємств України та динамікою обсягів виробництва: низький рівень фінансової незалежності не дозволяє підприємствам забезпечувати високі темпи зростання обсягів виробництва. Так, підприємства будівельної галузі та торгівлі, що мають найнижчі показники фінансової автономії у 2010 р. демонструють також і більш інтенсивне скорочення виробництва.

Найкращі можливості щодо розширення власного виробництва виявляють підприємства тих видів діяльності, структура капіталу яких рівноважно розподілена між власним капіталом та зобов'язання (частка власного капіталу приблизно дорівнює 50 % із не значними можливими відхиленнями). До таких видів економічної діяльності у 2010 р. належать сільське господарство, промисловість і охорона здоров'я та соціальна допомога.

де 1 – сільське господарство, мисливство та лісове господарство
 2 – промисловість
 3 – будівництво
 4 – торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку
 5 – діяльність готелів та ресторанів
 6 – діяльність транспорту та зв'язку
 7 – фінансова діяльність підприємств
 8 – операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємствам
 9 – освіта
 10 – охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
 11 – надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту

Рисунок 4.7 – Матриця співвідношення коефіцієнту автономії та обсягів виробленої продукції за видами економічної діяльності у 2010 р.

Таким чином, підприємства України протягом 2005-2010 рр. характеризуються низькою фінансовою стійкістю, що зумовлено високим рівнем запозичень в умовах обмеження можливостей щодо нарощення власного капіталу за рахунок капіталізації прибутку та залучення інвестиційних ресурсів.

5. ДІЛОВА АКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

«Золоте правило економіки» узагальнено відбиває найбільш бажану тенденцію розвитку підприємства чи групи підприємств, адже завжди бажано, щоб активи підприємства зростали (що означало б розширення масштабів діяльності підприємства), власний капітал зростає вищими темпами ніж активи (збільшення фінансової незалежності), чистий дохід (виручка) від реалізації товарів робіт послуг зростає швидшими темпами ніж зростають активи (ефективне використання ресурсів), чистий прибуток зростає швидшими темпами ніж чистий дохід (відносно скорочення витрат).

Як видно із таблиці 5.1, у 2009 р. по відношенню до 2008 р. «золоте правило економіки» для підприємств України повністю порушувалося. У 2009 р. порівняно з 2008 р. хоча темпи зростання активів і власного капіталу підприємств України були більше 100 %, але власний капітал зростає повільнішими темпами ніж зростали активи підприємств. Це свідчить про зростання фінансової залежності підприємств від позикових коштів. Чистий дохід (виручка) від реалізації товарів, робіт послуг у 2009 р. була менше ніж у 2008 р., тобто відбулося скорочення (темп зростання становив менше 100 %). У 2009 р., як і у 2008 р., підприємства України отримали збитки.

Таблиця 5.1 – Показники «золотого правила економіки» підприємств України за 2008 – 2010 рр.

Показники	Сума за рік, тис. грн.			Темп зростання, %	
	2008	2009	2010	2009 до 2008	2010 до 2009
Чистий прибуток	-41025,1	-37131,1	13906,1	збиток	137,5
Чистий дохід від реалізації	3087051,9	2692720,9	3290885,2	87,2	122,2
Середньорічна вартість власного капіталу	1099871,1	1219752,2	1348124,7	110,9	110,5
Середньорічна вартість активів	2805393,7	3422915,2	3886563,8	122,0	113,5

Як видно з рис. 5.1, тільки підприємствам сільського господарства, мисливства та лісового господарства, а також підприємствам транспорту та зв'язку у 2009 р. вдалося збільшити чистий дохід та чистий прибуток у порівнянні з 2008 р. Це підтверджується розрахунком темпу зростання відповідних показників фінансових результатів, що був більше 100 %. У підприємств сільського господарства, мисливства та лісового господарства у 2009 р. зросла фінансова залежність від позикових коштів, що є порушенням «золотого правила економіки». У підприємств транспорту і зв'язку поряд зі зростанням фінансової залежності знизилася рентабельність активів і власного капіталу.

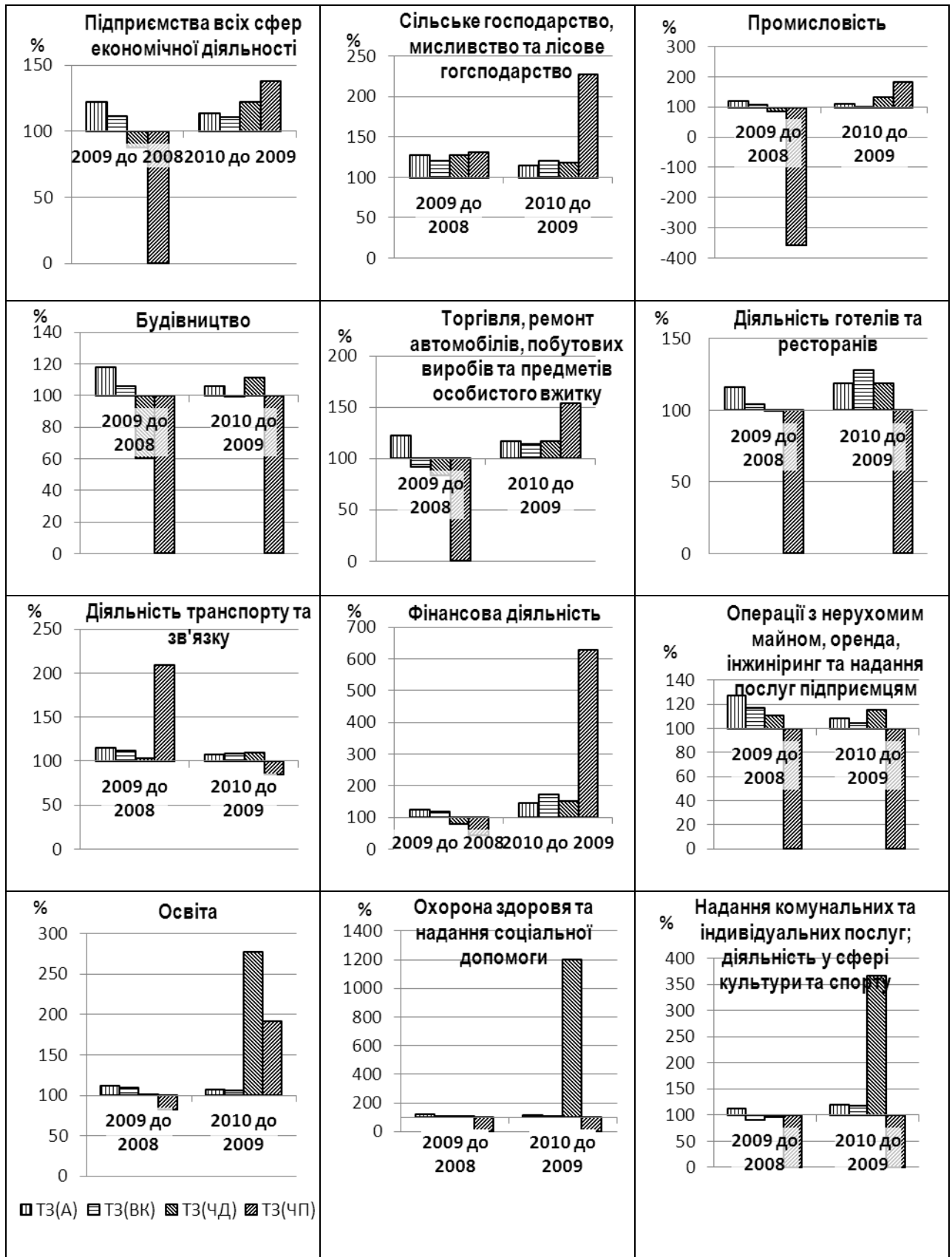

Рисунок 5.1 – Виконання «золотого правила економіки» підприємствами України за видами економічної діяльності.

Картина, характерна для сукупності підприємств для періоду 2008 – 2009 рр. (рис. 5.2), простежувалася для більшості груп підприємств за видами економічної діяльності. Так, такий тип порушення «золотого правила економіки» був характерний для підприємств промисловості, будівництва, торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів вжитку, діяльності готелів та ресторанів, фінансової діяльності, операцій з нерухомим майном, освіти, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльності у сфері культури та спорту.

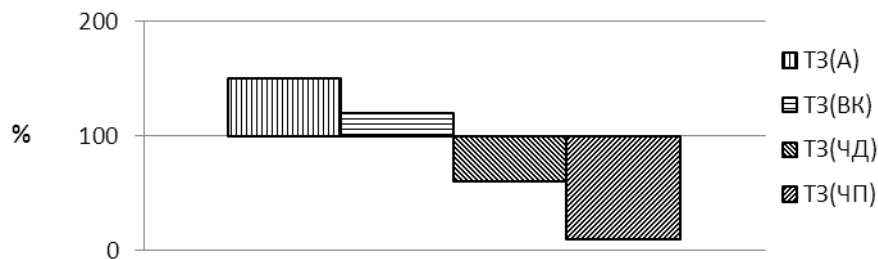

Рисунок 5.2 – Тип порушення «золотого правила економіки», характерний для більшості підприємств України у 2008 – 2009 рр.

У 2010 р. у підприємств майже усіх видів економічної діяльності відбулося покращення стану виконання «золотого правила економіки». Загальна картина (рис. 5.3) для сукупності підприємств наблизилася до ідеального стану. Порушення «золотого правила економіки» було лише в частині зростання фінансової залежності.

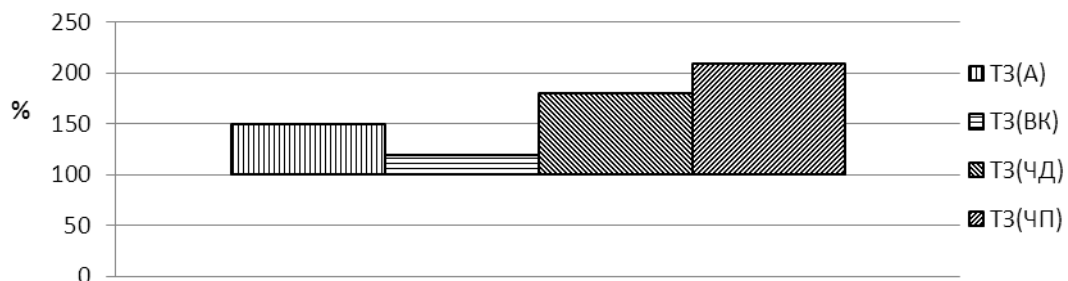

Рисунок 5.3 – Тип порушення «золотого правила економіки», характерний для сукупності підприємств України у 2009 – 2010 рр.

Такий тип виконання «золотого правила економіки», як видно із рис. 5.1, був характерний у 2010 р. для підприємств промисловості та торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. У підприємств сільського господарства, мисливства та лісового господарства, а також підприємств, що займаються фінансовою діяльністю, знизилася рентабельність власного капіталу, що було єдиним порушенням «золотого правила економіки».

У 2010 р. зниження прибутку, або отримання збитку спостерігалось і підприємств таких сфер економічної діяльності: діяльність транспорту та зв'язку, діяльність готелів та ресторанів, будівництво, операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям, охорона

здоров'я та надання соціальної допомоги, надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту. Підприємства цих сфер економічної діяльності, крім підприємств транспорту та зв'язку і освіти, мали збитки на кожного року на протязі періоду 2008 – 2010 рр.

В табл. 5.2 наведено характеристику проблем підприємств України за видами економічної діяльності щодо недотримання золотого правила економіки.

Таблиця 5.2 – Характеристика проблем підприємств щодо невиконання «золотого правила економіки»

Вид економічної діяльності підприємств	Період	
	2010 р. у порівнянні до 2009 р.	2009 р. у порівнянні до 2008 р.
Підприємства усіх видів економічної діяльності	Зростання фінансової залежності	Зростання фінансової залежності, зниження рентабельності, збитковість
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	Зниження рентабельності власного капіталу	Зростання фінансової залежності
Промисловість	Зростання фінансової залежності	Зростання фінансової залежності, зниження рентабельності, збитковість
Будівництво	Зростання фінансової залежності, збитковість	
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	Зростання фінансової залежності	
Діяльність готелів та ресторанів	Зниження рентабельності, збитковість	
Діяльність транспорту та зв'язку	Скорочення чистого прибутку, зростання витрат	Зростання фінансової залежності, зниження рентабельності
Фінансова діяльність	Зниження рентабельності власного капіталу	Зростання фінансової залежності, зниження рентабельності, збитковість
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	Зростання фінансової залежності, збитковість	
Освіта	Зростання фінансової залежності, зростання витрат	
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Зростання фінансової залежності, збитковість	
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	Зростання фінансової залежності, збитковість	

Операційний цикл для сукупності підприємств України у 2010 р. становив 162 дні, виробничий – 42,5 дні, фінансовий – 23,6 дні. Тривалість кожного з цих циклів на протязі 2008 – 2010 рр. зростала (табл. 5.3).

Таблиця 5.3 – Формування фінансового циклу підприємств України у 2008 – 2010 рр.

Показник	Рік			Відхилення (+,-)	
	2008	2009	2010	2009 до 2008	2010 до 2009
Чистий дохід від реалізації, тис. грн.	3087051,9	2692720,9	3290885,2	-394331,0	598164,3
Середньорічний обсяг запасів, тис. грн.	258332,4	265595,6	388935,0	7263,2	123339,4
Середньорічна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги, тис. грн.	681760,4	740465,3	1092212,8	58705,0	351747,5
Середньорічна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, тис. грн.	800160,3	851682,2	1265774,2	51521,9	414092,0
Виробничий цикл, дні	30,1	35,5	42,5	5,4	7,0
Операційний цикл, дні	109,6	134,5	162,0	24,9	27,5
Фінансовий цикл, дні	16,3	20,6	23,6	4,3	2,9

При стійкому співвідношенні обсягів дебіторської і кредиторської заборгованості зростання операційного і фінансового циклів говорить про погіршення управління дебіторською і кредиторською заборгованістю на підприємствах України.

Уявлення про динаміку виробничого, фінансового та операційного циклу підприємств України за сферами економічної діяльності можна отримати із рис. 5.4.

В основному простежується тенденція збільшення тривалості операційного циклу на підприємствах. Існує ряд сфер економічної діяльності, підприємства яких мають від'ємний фінансовий цикл. Це такі сфери: освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту, діяльність транспорту та зв'язку, діяльність готелів та ресторанів, торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (у 2008 – 2009 рр.), фінансова діяльність (у 2009 р.).

Від'ємне значення тривалості фінансового циклу означає, що підприємства тривалий час отримують необхідні їм товарно-матеріальні цінності від постачальників, не сплачуючи при цьому боргів по кредиторській заборгованості. З групи підприємств з від'ємним значенням операційного циклу більшість груп є збитковими за останні три роки. Не розраховуючись зі своїм боргами, такі підприємства спричиняють подовження фінансового і операційного циклів у груп підприємств з нормальною розрахунковою дисципліною.

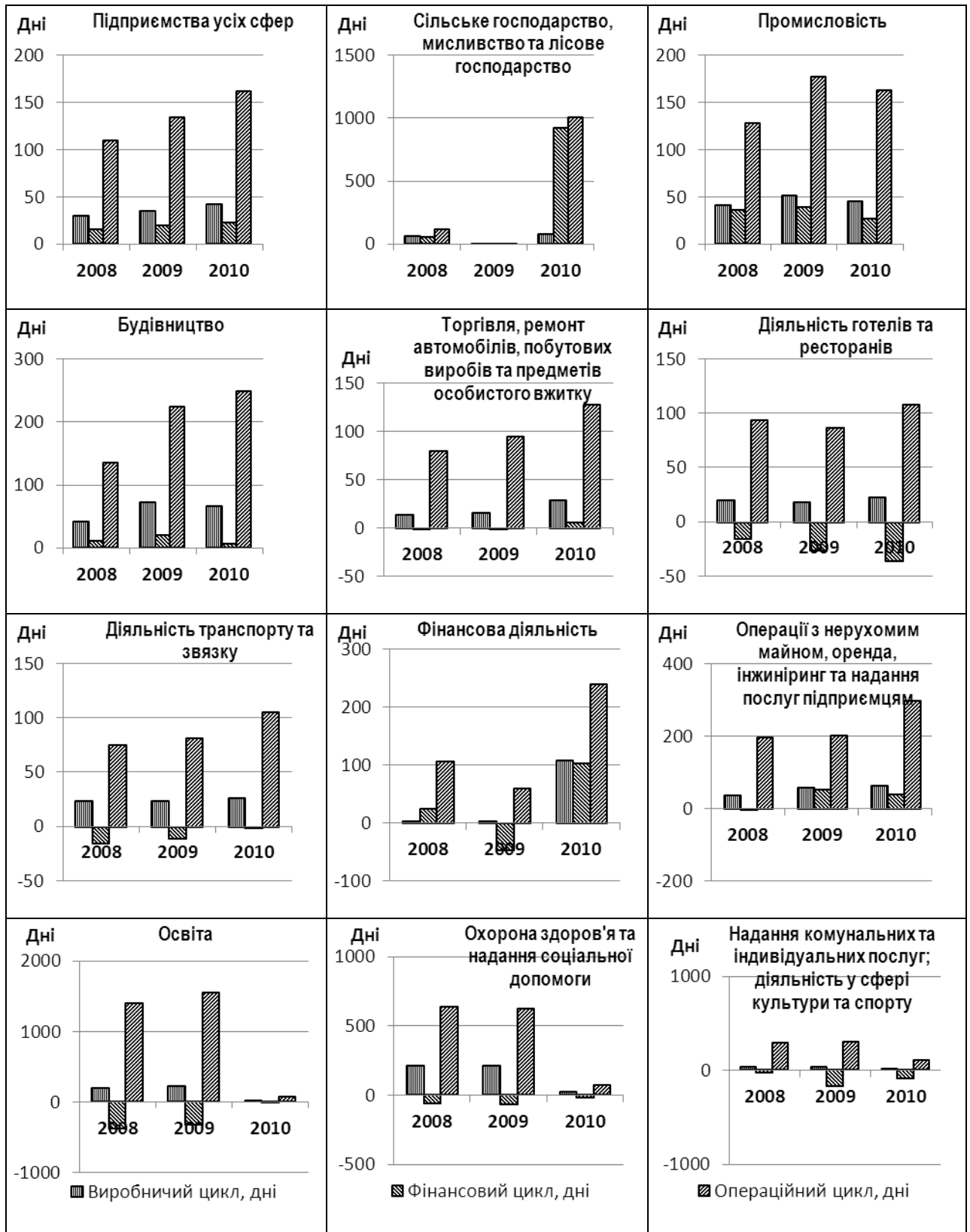

Рисунок 5.4 – Виробничий, фінансовий та операційний цикли підприємств України у 2008 – 2010 рр.

В табл. 5.4 наведені розрахунки відносних показників ділової активності підприємств України.

Таблиця 5.4 – Відносні показники ділової активності підприємств України у 2008 – 2010 рр.

Показник	Рік			Відхилення (+,-)		
	2008	2009	2010	2008 до 2007	2009 до 2008	2010 до 2009
Коефіцієнт стійкості економічного зростання	збиток	збиток	0,01	-	-	-
Коефіцієнт реінвестування прибутку	збиток	збиток	0,99	-	-	-
Коефіцієнт оборотності активів	1,10	0,79	0,85	1,10	-0,31	0,06
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	2,24	1,55	1,60	2,24	-0,69	0,04
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	4,53	3,64	3,01	4,53	-0,89	-0,62
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	2,81	2,21	2,44	2,81	-0,60	0,23
Коефіцієнт фондівдачі	11,95	10,14	8,46	11,95	-1,81	-1,68
Тривалість періоду обертання активів, дня	327,15	457,62	425,16	327,15	130,47	-32,46
тривалість періоду обертання оборотних активів, дня	160,45	231,79	225,56	160,45	71,35	-6,23

За рахунок того, що у 2008 і 2009 роках в сукупності підприємства України отримали збитки коефіцієнт стійкості економічного зростання і коефіцієнт реінвестування прибутку в ці роки не можна обчислити. У 2010 р. 98,7 % чистого прибутку підприємств було реінвестовано. У цьому році чистий прибуток підприємств України становив 13906,1млн. грн., а дивідендів було сплачено на суму 175,8 млн. грн. Коефіцієнт стійкості економічного зростання у 2010 р. становив 0,01.

За рахунок зниження чистого доходу (виручки) від реалізації продукції у 2009 р. показники оборотності у цьому році скоротилися. У 2010 р. ситуація дещо покращилася для показників оборотності активів (в тому числі оборотних) та власного капіталу.

Щодо загальної оцінки рівня ділової активності підприємств України, то варто зазначити, що у 2008 і 2009 роках спостерігалось погіршення ділової активності. Основними причинами погіршення оцінки стали збитковість підприємств, скорочення обсягів реалізації продукції, неефективність використання ресурсів, зростання фінансової залежності підприємств від позикових ресурсів. Для підприємств більшості видів економічної діяльності було характерно зростання операційного і фінансового циклів. В той же час існують групи підприємств, які не розраховуються вчасно зі своїми боргами постачальникам. Негативною тенденцією також було скорочення показників оборотності. У 2010 р. відбулось покращення рівня ділової активності підприємств. Зокрема, було отримано чистий прибуток, більшість підприємств наблизились до виконання «золотого правила економіки», зросла оборотність активів і власного капіталу.

6. РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Аналіз фінансових результатів (рис. 6.1) засвідчив наявність відмінностей у рівнях сформованих прибутків суб'єктами господарювання за, в цілому, єдиної часової тенденції.

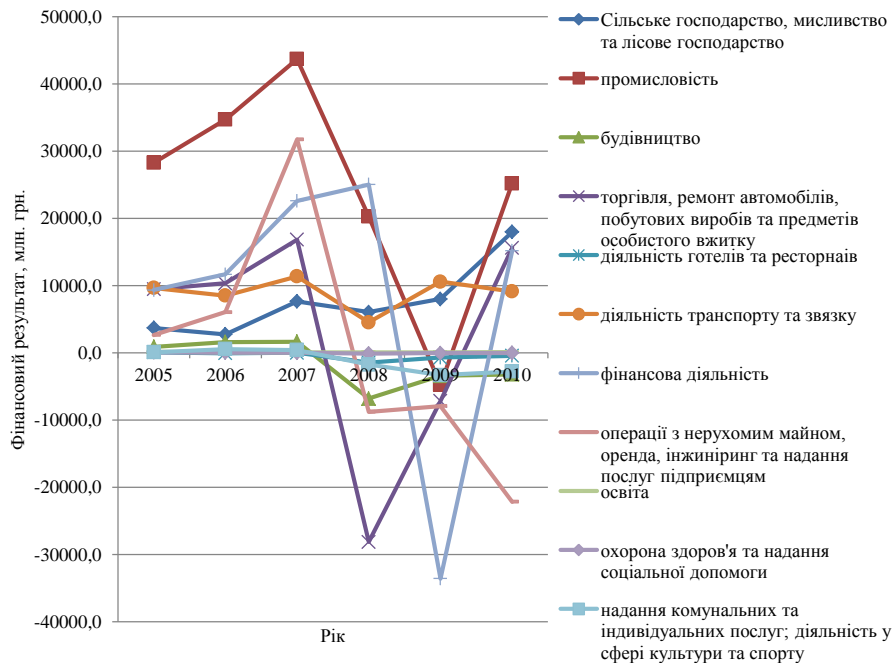

Рисунок 5.1 – Аналіз фінансових результатів суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності за період 2005-2010 рр.

Так, у період 2005-2007 рр., майже всі сфери економіки були прибутковими (окрім діяльності готелів та ресторанів і охорони здоров'я). У той час найбільш прибутковими сферами економіки виявилися промисловість, частка якої на кінець 2007 р. склала 32,2 % та фінансова сфера (16,7 %). В цілому вони сформували майже половину прибутків в економіці.

Період 2008-2009 рр. виявився найгіршим для суб'єктів господарювання з точки зору фінансових результатів діяльності. Окрім сфери сільського господарства і транспорту та зв'язку всі види економічної діяльності спрацювали зі збитком. Об'єктивною причиною даного процесу є наслідки світової фінансової кризи, що спричинили падіння цін на основні експортні

товари вітчизняної економіки. У масштабах економіки країни у 2008 р. зафіксований найнижчий рівень прибутку (майже 9 млрд. грн.), а у 2009 р. – збиток в розмірі понад 42 млрд. грн. Найбільш ефективною в період кризи виявилася сфера сільського господарства, яка після падіння на 21 % прибутків у 2008 р., вже у 2009 р. на 5 % перевищила докризовий рівень прибутковості. А на кінець 2010 р., сформувала понад 17,9 млрд. грн. прибутку або 33 % від прибутків в економіці. В цілому 2010 р. ознаменувався покращенням прибутковості суб'єктів господарювання, яка втім все рівно не досягла рівня 2007 р.

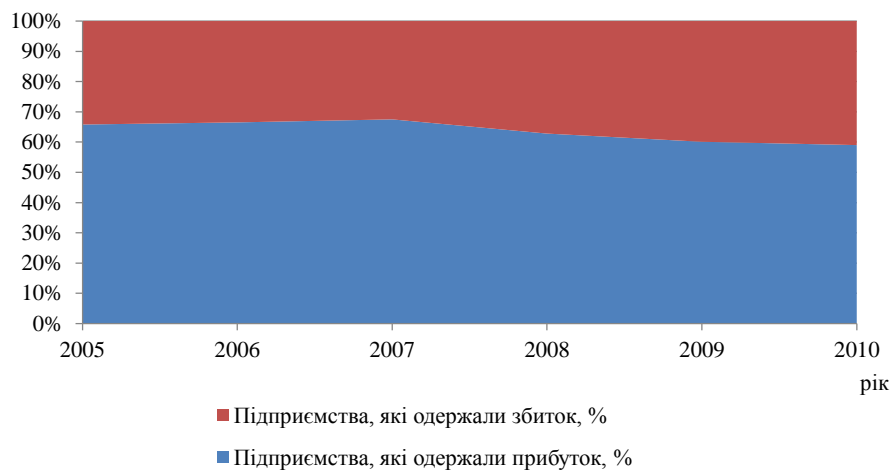

Рисунок 6.2 – Частка підприємств України, які одержали прибуток і збиток, в цілому у % за період 2005-2010 рр.

Аналіз рис. 6.2 засвідчує зменшення кількості прибуткових підприємств у період 2005-2010 рр. з 65, 8 % до 59 %. Таким чином на кінець 2010 р. кожне 4 із 10 підприємств виявилось збитковим. Найкращим з точки зору формування фінансових результатів суб'єктів господарювання був 2007 рік, коли загальний рівень прибутків в 3,89 рази перевищував рівень збитків в економіці країни (рис. 6.3). Відповідно найгіршим став 2009 р., коли збитки майже на третину перевищували сформовані прибутки підприємствами національної економіки.

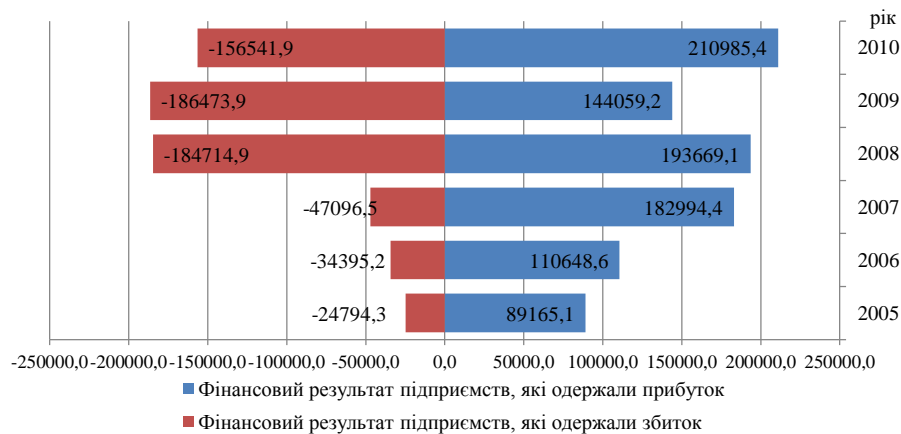

Рисунок 6.3 – Розподіл загального фінансового результату суб'єктів господарювання України за період 2005-2010 рр., млн. грн.

У розрізі видів економічної діяльності найгірша ситуація з рівнем збитковості спостерігається у сферах будівництва, нерухомості і транспорту та зв'язку, де частка прибуткових підприємств склала 54,6 % та 56 % відповідно. Знову ж таки найбільша кількість прибуткових підприємств зафіксована у сфері сільського господарства (понад 70,2 %), причому дана частка постійно зростала навіть у кризовий період (рис. 6.4).

З метою більш якісного аналізу прибутковості сфер економіки проаналізуємо рентабельність підприємств за видами економічної діяльності (рис. 6.5).

Так, згідно даних рис. 6.5, загальний рівень рентабельності суб'єктів господарювання за аналізований період знижувався в середньому на 7,3 % щорічно і на кінець 2010 р. становив лише 4,1 %.

Причому найбільш ефективно з точки зору генерування прибутку на 1 доходів спрацювали підприємства сфер сільського господарства і транспорту та зв'язку. Так, на 1 грн. доходу суб'єкти сільського господарства отримували в середньому 15,4 коп. прибутку, суб'єкти сфери транспорту та зв'язку – 9 коп. прибутку.

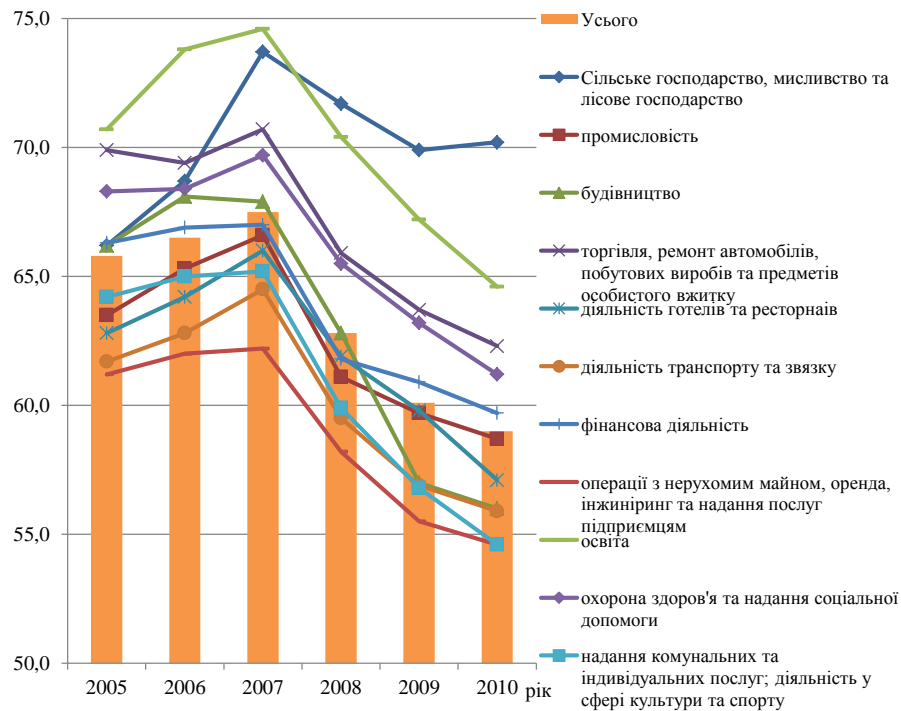

Рисунок 6.4 – Частка підприємств, які одержали прибуток, у % до загальної кількості підприємств України за видами економічної діяльності у 2005-2010 рр.

У промисловості, незважаючи на високий середній рівень прибутку та його частку в загальному обсязі прибутку в економіці (в середньому 49 %), рівень рентабельності залишався досить низьким – лише 4,6 %, що свідчить про недостатню ефективність функціонування даної сфери економіки.

Найгірша ситуація спостерігалася у сфері надання комунальних послуг, рентабельність якої є від'ємною, починаючи з 2008 року. Станом на кінець 2010 р., на 1 грн. доходу в даній сфері припадав збиток в розмірі 14,5 коп.

Однак, незважаючи на в цілому низький рівень рентабельності в промисловості, між її видами існують суттєві розбіжності (рис. 6.6).

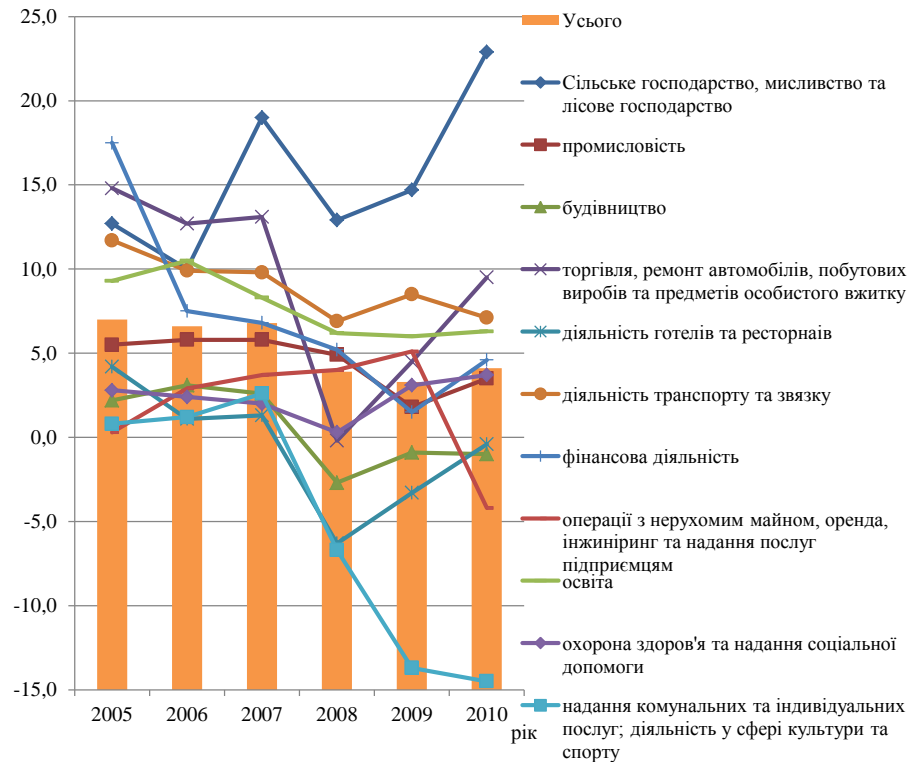

Рисунок 6.5 – Рентабельність операційної діяльності підприємств за видами економічної діяльності за період 2005-2010 рр., у %

Згідно рис. 6.6 рентабельність операційної діяльності у секторі добувної промисловості в середньому втричі перевищує її рівень в секторі переробної промисловості (12,9 % і 4 % відповідно). Причому в 2008 році різниця складала майже 758 %. Дану ситуацію можемо характеризувати як негативну, адже сфера добувної промисловості створює набагато менше доданої вартості, аніж переробна.

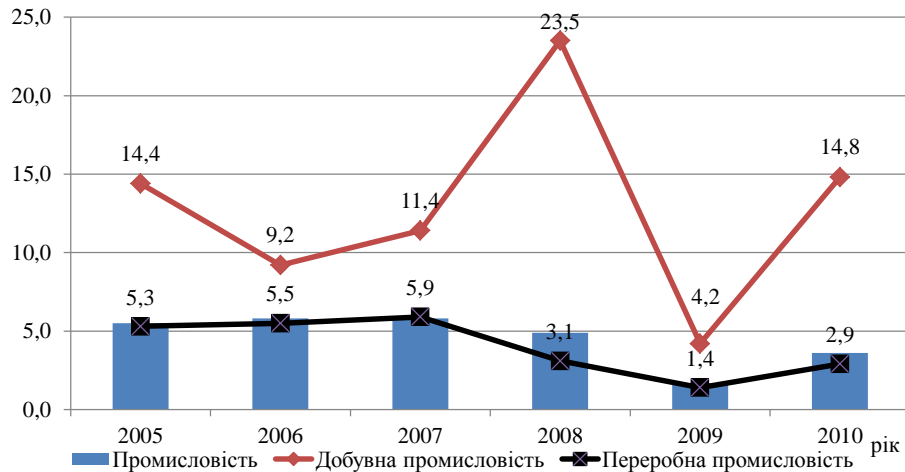

Рисунок 6.6 – Рентабельність операційної діяльності підприємств України за видами промислової діяльності за період 2005-2010 рр., у %

Характеризуючи рентабельність діяльності суб'єктів господарювання, зазначимо, що обсяги прибутку сформовані підприємствами по відношенню до авансованого сукупного капіталу у виробництво є набагато нижчими за рівень операційної рентабельності даних підприємств (табл. 6.1).

Таблиця 6.1 – Рентабельність сукупного капіталу (ROA), %

Види економічної діяльності	Рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	6,6	9,5	16,7	5,5	5,7	12,4
Промисловість	5,6	6,3	6,5	2,3	-0,5	2,3
Будівництво	1,9	3,2	2,0	-5,5	-2,3	-2,2
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	3,5	3,6	4,1	-4,6	-1,0	2,0
Діяльність готелів та ресторанів	1,2	-0,9	0,0	-9,0	-3,8	-2,2
Діяльність транспорту та зв'язку	7,8	5,8	6,0	1,8	3,7	3,1
Фінансова діяльність	17,7	22,7	26,4	16,9	-18,2	7,7
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	1,0	2,2	8,0	-1,4	-1,0	-2,6
Освіта	13,8	11,4	6,6	5,1	4,1	5,1
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1,5	0,5	-0,1	-1,6	-0,6	-0,3
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	0,5	4,5	2,2	-6,9	-11,4	-8,9
Усього	4,8	5,3	7,1	0,3	-1,2	1,5

У середньому в масштабах економіки країни лише 3 коп. прибутку припадало на 1 грн. авансованого у виробництво сукупного капіталу, причому дана частка знижувалася у період 2007-2010 рр. Як і за попереднім видом рентабельності, найкращим рівнем окупності капіталу характеризувалася сфера сільського господарства із рівнем ROA 12,4 % на кінець 2010 р.

Досить високі показники ROA, особливо в докризовий період, спостерігалися також у сфері фінансів (в середньому 20,9 %). Найгірші показники станом на кінець 2010 р. спостерігалися у сферах надання комунальних послуг (- 8,9 %), операцій з нерухомим майном (- 2,6 %), діяльності готелів та ресторанів і будівництва (- 2,2 % відповідно). Від'ємні значення свідчать про нераціональність використання власного і позикового капіталу в даних сферах.

Враховуючи відмінності в обсягах позикового капіталу суб'єктів господарювання за різними видами економічної діяльності порівняємо фінансові результати їх діяльності із обсягами власного капіталу даних сфер (табл. 6.2).

Таблиця 6.2 – Відношення фінансового результату від звичайної діяльності до власного капіталу, %

Вид економічної діяльності	Рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	11,1	16,0	30,3	10,8	11,9	49,3
Промисловість	11,4	12,8	13,6	5,4	-1,2	12,0
Будівництво	6,4	11,4	8,1	-25,1	-12,0	-20,6
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	25,6	27,1	28,5	-35,9	-9,9	38,1
Діяльність готелів та ресторанів	2,0	-1,5	0,0	-20,3	-9,5	-11,4
Діяльність транспорту та зв'язку	12,0	9,1	9,8	3,2	6,7	11,1
Фінансова діяльність	35,5	45,6	56,7	37,7	-42,7	36,5
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	1,5	3,4	13,8	-2,7	-2,1	-5,5
Освіта	20,1	16,7	8,9	6,9	5,6	6,7
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2,5	0,8	-0,2	-2,8	-1,2	-0,6
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	1,1	8,0	3,8	-12,2	-24,9	-17,7
Усього	10,2	11,7	16,3	0,8	-3,5	8,4

Так, в середньому за аналізований період лише 7,3 коп. прибутку припадало на 1 грн. власного капіталу суб'єктів господарювання. Найбільші обсяги прибутку відносно власного капіталу спостерігалися у сферах сільського господарства, торгівлі та фінансів: в середньому 21,6 %, 12,2 % та

28,2 % відповідно. Причому, лише в сільському господарстві даний показник протягом всього аналізованого періоду залишався позитивним. Аналогічно з попереднім аналізом найгірша ситуація спостерігалася у сфері комунального господарства, будівництва та нерухомості, що в цілому відповідає ринковим наслідкам фінансової кризи.

Таким чином, протягом 2005-2010 рр. підприємства України демонстрували низький рівень ефективності господарської діяльності, а отримані фінансові результати не дозволяли здійснювати поповнення власного капіталу за рахунок реінвестування прибутку в обсягах необхідних для відновлення фінансової стійкості, посилення поточної та перспективної платоспроможності, покращення якості майнового стану в частині оновлення основних засобів та задоволення інвестиційних потреб розширення виробництва.

7. ВИСНОВКИ

Протягом 2005-2010 рр. підприємства фінансовий стан підприємств України в цілому був незадовільним, що виявлялося, насамперед, у низькому рівні фінансової стійкості та низькій ефективності використання фінансових ресурсів за показниками рентабельності та ділової активності. Незадовільна динаміка показників рентабельності спричинила скорочення інвестиційних можливостей підприємств щодо підтримки нормальної якості майнового стану, необхідного рівня ліквідності та платоспроможності.

В цілому за видами економічної діяльності зведений баланс підприємств України можна оцінити як ліквідний, структура балансу відповідає галузевій спрямованості. За зведеним балансом підприємств України протягом 2005-2010 рр. в середньому близько 93,7 % власного капіталу використовується для фінансування необоротних активів, що негативно позначається на стані поточної та перспективної платоспроможності суб'єктів господарювання національної економіки. У таких видів економічної діяльності як охорона здоров'я та надання соціальної допомоги а також надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту для формування необоротних активів підприємствам недостатньо власних і довгострокових джерел фінансування.

Спостерігається високий рівень забезпеченості як економіки в цілому, так і окремих видів економічної діяльності, основними засобами. В цілому за підприємствами України питома вага основних засобів у складі необоротних активів у 2008-2010 рр. становила близько 64,0 %. Однак, поряд із достатнім забезпеченням економіки основними засобами постає проблема значної їх зношеності. У 2010 р. лише близько 34 % основних засобів придатні до експлуатації, решта функціонують тільки за рахунок здійснення додаткових витрат на ремонт, що знижує конкурентоспроможність та ефективність вітчизняного виробництва. Інвестиційна активність підприємств є надзвичайно низькою – обсяги інвестицій, направлених на оновлення основних засобів не перевищують в окремих галузях і 1 %.

Показники ефективності використання свідчать про неефективність експлуатації основних запасів, особливо в тих галузях, де в залежності від специфіки діяльності їх питома вага в структурі необоротних активів значна. Найбільша ефективність використання основних засобів була на підприємствах, які спеціалізуються на фінансовій діяльності, будівництві та промислового виробництва.

Виявлені негативні тенденції стану основних і оборотних засобів, що впливають на фінансову стійкість, у таких видах економічної діяльності як: охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту, операції з нерухомим майном та надання послуг підприємцям.

Стан ліквідності і платоспроможності вітчизняних підприємств можна

вважати задовільним. Найбільші проблеми з платоспроможністю та ліквідністю виникають у підприємств, що працюють у сферах освіти, охорони здоров'я та соціальної допомоги, комунальних послуг, діяльності готелів і ресторанів. А відносно добре забезпечені оборотним капіталом підприємства, що займаються фінансовою діяльністю, сільським господарством, мисливством і лісовим господарством та промисловістю.

Підприємства України маю низький рівень перспективної платоспроможності, оскільки в середньому протягом 2005-2010 рр. лише 14 % їх власного капіталу знаходиться в мобільній формі, а не зв'язано у формі необоротних активів – об'єктів довгострокового вкладання коштів.

Разом з тим коефіцієнт маневреності власного капіталу за підприємствами України в цілому демонструє тенденцію до зростання, що вказує на покращення структури зведеного балансу з точки зору оптимізації співвідношення між строками залучення фінансових ресурсів та строками їх використання при формуванні активів суб'єктів господарювання.

Для суб'єктів господарювання України характерним є нестійкий фінансовий стан, що характеризується дефіцитом нормальних джерел фінансування (а саме власних оборотних коштів, короткострокових та довгострокових позик) для повного фінансування сформованого обсягу запасів та витрат майбутніх періодів. Винятком є освіта, для якої притаманна нормальна фінансова стійкість, та фінансова діяльність, що характеризується абсолютною фінансовою стійкістю.

Коефіцієнт автономії підприємств України в цілому має тенденцію до зниження, що свідчить про посилення фінансової залежності суб'єктів господарювання від кредиторів та переважне формування джерел фінансування їх діяльності за рахунок зобов'язань. В цілому за підприємствами України на 1 гривню власного капіталу протягом аналізованого періоду припадало в середньому 1,35 грн. позикових коштів. Надмірні запозичення, що негативно впливають на фінансову стійкість, здійснюють підприємства торгівлі, а також будівництва.

Протягом 2005-2010 рр. на підприємствах України зростає рівень залучення довгострокового позикового капіталу та, відповідно, скорочується частка власного капіталу в структурі довгострокових джерел фінансування діяльності підприємств.

Таким чином, підприємства України протягом 2005-2010 рр. характеризуються низькою фінансовою стійкістю, що зумовлено високим рівнем запозичень в умовах обмеження можливостей щодо нарощення власного капіталу за рахунок капіталізації прибутку та залучення інвестиційних ресурсів.

У 2008 і 2009 роках спостерігалось погіршення ділової активності. Основними причинами погіршення оцінки стали збитковість підприємств, скорочення обсягів реалізації продукції, неефективність використання ресурсів, зростання фінансової залежності підприємств від позикових ресурсів. Для підприємств більшості видів економічної діяльності було характерно зростання операційного і фінансового циклів. Негативною

тенденцією також було скорочення показників оборотності. У 2010 р. відбулось покращення рівня ділової активності підприємств. Зокрема, було отримано чистий прибуток, більшість підприємств наблизились до виконання «золотого правила економіки», зросла оборотність активів і власного капіталу.

Протягом 2005-2010 рр. підприємства України демонстрували низький рівень ефективності господарської діяльності. Отримані фінансові результати не дозволяли здійснювати поповнення власного капіталу за рахунок реінвестування прибутку в обсягах необхідних для відновлення фінансової стійкості, посилення поточної та перспективної платоспроможності, покращення якості майнового стану в частині оновлення основних засобів та задоволення інвестиційних потреб розширення виробництва.

Загальний рівень рентабельності суб'єктів господарювання за аналізований період знижувався в середньому на 7,3 % щорічно і на кінець 2010 р. становив лише 4,1 %. Найбільш ефективно з точки зору генерування прибутку на 1 доходів спрацювали підприємства сфер сільського господарства і транспорту та зв'язку. Найгірша ситуація спостерігалася у сфері надання комунальних послуг, рентабельність якої є від'ємною, починаючи з 2008 року.

В умовах зниження рентабельності, а також недостатньо високого рівня прибутковості підприємств України для забезпечення позитивного ефекту фінансового важеля, залучення підприємствами країни позикових джерел є неефективним та призводить до мультиплікативної втрати прибутковості власного капіталу в наступних періодах.

8. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності 2008 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України ; За редакцією І.М. Жук. – Київ : Державний комітет статистики України, 2009. – 327 с.
2. Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності 2009 рік: статистичний збірник / Державний комітет статистики України ; За редакцією І.М. Жук. – Київ : державний комітет статистики України, 2010. – 424 с.
3. Статистичний щорічник України за 2007 рік / Державний комітет статистики України ; За редакцією О. Г. Осауленка. – Київ : Державний комітет статистики України, 2008. – 572 с.
4. Україна в цифрах за 2008 рік / Державний комітет статистики України ; За редакцією О. Г. Осауленка. – Київ : Державний комітет статистики України, 2009. – 260 с.
5. Україна в цифрах за 2010 рік / Державний комітет статистики України ; За редакцією О. Г. Осауленка. – Київ : Державний комітет статистики України, 2011. – 252 с.
6. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України // Державна служба статистики України : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – назва з екрану.